

LINGUAL EXTRAKTAJI

de " PROGRESO ,,

E

TRADUKURI

de " Histoire de la Langue Universelle ,,

da L. DE BEAUFONT

Preco : 2 fr. 50

IDO-KONTORO : THAON-LES-VOSGES (FRANCIA)

Cheko-Konto postala No. 34.89, Nancy.

LINGUALA STUDIURI

Konkluzo Praktikala e vera Programo

De ta historio (1) on povas venigar konkluzo praktikala : ol esas ke on atingos nultempe irga rezultajo per diskuti pri la naturo e la konstituco di l'universala linguo adoptenda (2). En ta delikata kondicioni di linguistikio, la proverbo : *Tot capita, tot sensus* (tanta opinioni, quanta kapi) esas plu vera kam pri omno altra, e la kunlaboreri dil *Linguist* ne salii memorigar e pruvar lo. L'uniono quan la *Linguist* intencis realigar, povas esar facata nur pri la principio di linguo universala, e pri la praktikal kondicioni quin ol devas satisfacar. Pri la cetero, t. e. pri la selekto e la konstrukto di la linguo satisfacenta ta indikita kondicioni, on devas konfidar li a tre mikra nombro de personi kompetenta e yurizita, di qui la verdikto pre-acceptesos ed obligos (3). E mem oportas konkordar pri la « kompetenteso » quan on devas postular del judicionti od arbitronti : ne parolesas pri konfidar la solvo a komitato eksklusive kompozita ek filologi : ol riskus tro multe rifalar en la procedado dil *Linguist* e volar kalquar la linguo universala segun la vivanta lingui, kun detrimento pri la simpleso, la regulozeso, e konseque la facileso, qua devas esar lua qualeso *esenca*la. Sendube, ol bezonas la kunlaboro di la cienco filologia : ma ol precipue bezonas la

(1) Di « La Linguist », jurnalo qua, de 1896 til 1898, en 24 numeri, esforcis vane, per diskuti inter diversa kunlaboreri, fabrikar L. I. ideala. Previdinte la vaneso di ta laboro, me refuzabis partoprenar en olu e tote silencis pri l'entraprezo qua fiaske rezultis.

(2) Ni parolas pri diskuti quin facas simpla privati, « personi senkomisa », indijanta omna sanciono ofical e praktikala.

(3) Tala rolo donesis al Komitato elektita e komisita dal « Delegitaro por l'adopto di L. I. helpanta ». (L. B.)

logiko e mem la komuna raciono. La filologi embarasas su per skrupuli e desfacilaji qui existas nur por la poliglotti e l'eruditi, e quin l'imensa plumulto dil koncernati poke prizas o mem ne suspektas.

Qua utilajo, exemple, en fervorar kun respekto religioza por la Latina etimologio ed acentizo, kande la linguo universalas esas facita precipue por ti qui ne savas la Latina ? On devas do juntar al filologi, di qui la mento esas necese sklavigita a la historio e tradiciono, unesme, logikisti qui savos dicernar, sub la komplekseso nereguloza di la lingual formi, la relati simpla e uniforma di la idei ; duesme, omnameciencisti ed omnamestiera profesionani, kapabla ne nur kompozar la vortilibri specala qui resortisas a lia kompetenteso, ma valorigar anke la bezoni o postuli specala di lia profesiono (1). Kontraste, filologi, livrita a su ipsa, esus fatale pulsata konstruktar linguo tro cienciasa e tro komplikita, forsan ingenioz e subtila, ma ne praktikebla ; e li satisfacis nule la bezoni por qui postulesas linguo universalas (2). Ed esus tre fortuneza, se lia profunda explori abutis a kelka rezultajo pozitiva, se, pos yarcento de cienciasa diskutado, on ne koaktesus repetar la verso da Horatius, olqua semblas intence facita por l'autori di linguo universalas : *Grammatici certant, et adhuc sub iudice lis est.*

Sexuala signifiko dil finali -o, -a

(PROGRESO IV, 23)

... « L'ideo proponar la finali -o, -a, por indikar la maskulo e la femino respektive esas tante naturala (precipue che la filologi), ke ol aparis a multa inventeri o reformeri. Ol esis diskutata dal Komitato di la Delegitaro, e pose ankore dal permananta Komisitaro, sub la maxim bona e seduktiva formo, quan ol recevis ultempe : ed ol esis abandonata e

(1) To esas anke lumizanta por e pri la kompozado dil Ido-Akademio. (L. B.)

(2) On voluntes komparar to omna a nia artiklo « Kritiko esas facila, ma arto, desfacila », p. 386, en « *Bulletin Français-Ido* », novembro-decembro 1926.

repulsata kun la asento dil propozanto ipsa (1). Ni ne repetos hike ta longa e profunda diskutado (cetere, ne esas hike nia tasko, rekomencar la labori dil Komitato di la Delegitaro, e ripozar en diskuto lua omna decidi ; ni esas komisita por developar e perfektigar la *Linguo di la Delegitaro*, ne por rifacar ol o subversar ol ; e ni lasas ad altri la sterila tasko diskutar sen fino e sen solvo pri la principi ipsa di L. I. quan li nultempe konstruktos (2). Ni ne mem repetos to quon ni ja dicis *Pri la sistemo Idiom Neutral* (*Progreso* II, 274). Ni memorigas nur kelka argumenti :

1° La sexuala signifiko di la finali **-o**, **-a** nule esas internaciona, ol ne mem esas interromana : nur I. e S. uzas ol generale : F. ne konocas ol, E. anke ne : on citis romanala dialekti, quale la Provencala, en qui **-o**, renkontresas konstante en la feminalo. Se **-a** en la Slava lingui indikas ofte la feminalo, **-o** ne indikas la maskulalo, ma prefere la neutro. Do ta signifiko esas nulo plu kam prejudiki di filologi hipnotigita da la Latina e romanala lingui.

2° On esus obligata admisar triesma finalo por la neutro, ex. : **-e** o **-u**, qua servus anke por la sengenra formi, do en la maxim ofta kazi. Or ol esus tote arbitrala, e tre nekomoda fonetikale.

3° On esus obligata adoptar **-s** kom signo di pluralo. Pluse la distingo di la sexui devus facesar per tri vokali final e senacenta, **-o**, **-a**, **-e**, en pluralo : **-os**, **-as**, **-es**. Or ula kritikanti (forsan la sami !) plendas ke la finali **-as**, **-is**, **-os**, ne distingas sat klare la tri tempi ; e nun on propozas oli por distingar la genri ! Imaginez, (skribas a ni Sioro POEBUS) ke viro anuncas ad amiko, per telefonilo, la nasko di infanto : l'amiko questionas : « filio o filia ? » On povas pariar ke eventos miskompreno, se la respondanto ne acentizos (kontreregule) la finalo **-o**, o **-a**. Kun *filiulo*, *filiino*, ube l'acento pozesas regulale sur la sufijo, la miskompreno esas neposibla.

4° La propozanti ipsa di ta sistemo konfesas, ke on mustus admisar vorti sen sexuo kun finali **-o**, e **-a**, ex. : *panorama*

(1) Videz *Compte-Rendu des Travaux du Comité*, p. 15-16. — Pri ca punto, quale pri altri, eventas ke ca o ta persono simple ripropozas, nesavante, kozo diskutita e repulsita dal Komitato di la Delegitaro (L. B.).

(2) Videz mea artiklo *Pri nia metodo* (*Progreso* II, 579).

(li tante mokis nia *panoramo*, ke li ne audacus propozar *panorame* o *panoramu* !) Ma lore ta finali perdus, per la kustumo, lia sexuala signifiko. On alegas, ke anke nia finali **-ulo**, **-ino** trovesas en nomi di kozi senviva e sensexua. Certe, ma ta silabi esas lore parto di lia internaciona radiko, e ne simpla finali, qui varias de un linguo ad altra e povas mem desaparar. Pluse kad esas certa, ke to valoras nur pri kozi senviva ? On citas ofte boa, kad boa esos femina ? O quale on indikos *boa* maskula ? *boa* (quale en Ido) (3), o *boo* ? En la du kazi on facas la sama « altero », quan on reprochas a ni !

5° Fine, e co esas la maxim grava argumento, la sistemo **-o**, **-a** obligus ni uzar sempre ta sexuala finali por la vivanta enti, do atencar konstante pri la sexuo, dum ke nia sistemo dispensas ni de ta konsidero 99 foyi ek 100. E per to ol esas reale konforma a la spirito ed a la tendenco di nia lingui. Nam, mem kande li havas gramatikala genro (t. e. la kazo di omna exter la E.) *li ne uzas ol por indikar la sexuo* (exter ecepta kazi). La nomo di animalo-speco povas esar *maskula* o *femina* : lua senco esas preske sempre *neutra*, t. e. sensexua. En F. on havas ex. : *le saumon* e *la truite*, ed eventas ta fakto komika, ke on devas parolar pri *le saumon femelle* e pri *la truite mâle* ! To esas evidente absurdajo ne imitenda da la L. I. Ma to pruvas ke, en la mento di l'Europani, la nomi di speci havas reale nula genro, e indikas sexuo nur per epiteto od irga adjuntajo. Or, se on esas obligata adjuntar *maskulo* e *femino*, kad ne esas plu komoda e simpla uzar sufixi, qui esas nur l'abreviuri di ta vorti ? E se ni havas ja **-ino** vice *femino*, kad ne konvenas havar simetre **-ulo** vice *maskulo* ? Cetere en nia sistemo la finali pleas la rolo di gramatikala signi (rolo multe plu utila ed importanta kam ta di l'indiki di la sexui) ; kontree, esas propre la rolo di la sufixi expresar *specala* elementi dil ideo, qui povas mankar o variar. Nulu certe propozus uzar sufixo por signifkar : *la filio*, o *la patro*, o *la spoza di...* Pro quo uzar oli por signifkar la *maskulo* o la *femino* ? La logiko, same kam la spirito di nia lingui, postulas ke la *simpla* substantivo, expresez l'ideo neutra, sensexua, e ke ta elemento acesora dil ideo, la sexuo, esez expresata per aparta elementi di la vorto, chanjebla o supresebla segunvole, do maxim ofte, t. e. omnafoye kande li ne esas necesa.

(3) Lore, en 1911. Nun ni dicus : boao por la speco, boaulo por la maskulo, boaino por la femino (L. B.)

Kom konkluzon praktikala, ni proponos a l'Akademio : 1° substitucar la sufijo -er a la nuna sufijo -ul, kun la senco definitiva III, 552, e generale aprobita ; 2° *admisar* ke on uzez la sufijo -ul por indikar la maskulo. En la kazi ube to esas necesa, e *nur en ta kazi*. Pro ke ta kazi esas reale rara, to ne chanjus multo en la nuna uzado. Ni duros parolar pri *doktori* e *profesori*, pri *docanti* e *lernanti*, pri *kavali* e *hundi*, pri *richi* e *povri* ; ni uzas ja pasable rare la sufijo -ino ; ni devos uzar mem plu rare la sufijo -ulo, e to nule similesos la trouzo nelogikala e ridinda quan Esperanto facis de ta elemento. »

En antea artiklo (*progreso* II, 276) okazione di *Idiom Neutral*, Sioro Couturat igabis remarkar lo yena : « Kande omna substantivi havus generala finalo, li ne povus perdar ol en la pluralo : do la signo dil pluralo devus necese adjuntesar a li e pro ke la finali esas vokala, konvenus ke la signo di pluralo esez konsonanto : to esus probable -s quan kelka projekti preferas pro lua granda internacioneso : *patros* (patri), *patras* (patrini), *patris* (gepatri). Konseque on esus koaktata chanjar la verbala finali -as, -is, -os, -us, quin cetere uli kritikis kom « arbitrala. » Ma lore on falus en senfina diskutado pri la maxim « naturala » verbal finali, nam reale existas nul internaciona finali ; l'uni proponus *romanala* finali (ti di *Neutral* ed *Universal*) quale -eva, -ero, -ere (ma remarkez ke ca finali finas per vokali, quo riskas genitar konfundi kun la substantivi) ; l'altri preferus *Germanala* sistemo, kun helpanta verbi o partikli (*vol*, *vud*, *verd*) e. c. Omnakaze, on perdus la simpleso e regulozeso, qui karakterizas l'Esp-Idala konjugado, e la remarkinda simetreso, qua, per tri vokali sempre sama, distingus la tri tempi en l'indikativo, en l'infinitivo ed en la participi. Vera esas ke uli proponas reduktar ad un forino l'infinitivo, la participo aktiva e la participo pasiva respektive. Ma (ultre ke ofte li intermixas tale l'aktivo kun la pasivo, dicante : *me hav* (o mem *es*) *vened* ; e la pasinto kun la prezento : *la es amed*, *la porde es klozed*), to esus vera povrigo di la linguo, ed on esus obligata admisar *kompozita formi* por remplasar la simpla formi neprudente supresita : *havant fined* (fininta), *zolant vener* (venonta), *esant vened* (veninta) e. c. E to esus reale plu komplikita, pro ke on destruktus l'analogeso di ta formi kun la formi dil indikativo. Kad vere to esus *plu facila por la maxim multi* ? Fine, l'uzo di omna, o preske omna, vokali kom *genrala* finali por

substantivi (e pronomi) tote impetus l'uzo di irga finalo por karakterizar la gramatikal speci : or ica distingo esas multe plu grava ed utila kam ita. On devus konservar la genrala finali en la derivaji, ex. : dicar *frataala*, viro-eskar, e. c. La supreso di omna vokal finali en la cetera vorto-speci igus la pronunco extreme leda e nekomoda. Omna vorti (exter la substantivi e la pronomi) intershokus desagreable per lia komencal e final konsonanti (videz *Idiom Neutral*). Pluse, se (quale uli propozas) la verbo reduktesus a lua radiko en ula tempi (indikativo prezenta, imperativo, mem forsan infinitivo), on ne plus povus distingar ol de adjektivo o de adverbo, ed on obtenus frazi tam obskura kam la famoza : « *Jok dulz lum lunar* » di *Universal*. Tala esas la fatala konsequanti di troa komplezo a la tale dicita « lingual sentimento » di kelka filologi, qua valoras nur por *kelka romanala* lingui, e di ecesa importo atribuit a la distingo di la genri, qua esas reale acesorajo en la linguo : ol ne devas akaparar la tota gramatiko, ed impozar su sencese a l'atenco di la praktikanti per finali sempre diversa.

Tala esas (rezume) la precipua motivi pro qui, pos longa diskuti, la Komitato di la Delegitaro preferis la sistemo « Esperanto » a la sistemo « *Idiom Neutral*, » malgre la antea inklineso di ula membri por olca. Ta komparo komprenigos forsan, en qua senco la Komitato adoptis « principe » Esperanto, formulo pri qua la fanatiki senfine rezonachas ; to signifikas simple, ke ol adoptis por la L. I. la *principi* di Esperanto, ed aparte la sistemo di la gramatikal finali, quan on prizentis ad ol kom karakterizanta Esperanto inter la cetera lingui. Mem on alegis tre habile ed insiste, ke, se on adoptas ta sistemo, on ne povas « honeste » tacar la nomo di Esperanto, ke to esus furto o plajio, ec. ec. e per tala « etikal » o sentimental argumenti on esforcis e sucesis obtenar la decido konocata. Se la komitato esus preferinta la sistemo di la genrala finali, la linguo devus, pro simila motivi di yusteso, nomizesar « *Neutral reformita* », nam on esus adoptinta la *principi* di *Neutral* (qui esis anke tre habile defensata avan la komitato). Ton forsan preferus la Esperantisti, qui nun tante klamachas e diskutachas pri la decidi di la Komitato, pos facir omna esforcis por obtenar adminime ke on « adoptez principe Esperanto », t. e. ke la nomo di Esp. aparez en ta decidi, por ke li povez pose explotar oli nesincere por la « netushebla » linguo.

PRI NIA VORTARO

(PROGRESO I, 194.)

..... Kompreneble, on konsideris nur la *praktikal* internacioneso, ne la *teorial* internacioneso, qua rezultas de la etimologio e de la lingvistikal explori : nam on ne povas supozar ke omnu havas lingvistikal ed etimologial konoci. On konsideris radiko kom apartenanta ad un linguo, nur kande ca radiko esas sat rikonocebla per la formo e per la senco. Ma pro ke on serchas l'internacioneso *di la radiko*, ne *di la vorti*, on konsideris radiko kom apartenanta a linguo se nur ula derivajo di ta radiko apartenas ad ol, kun senco sat proxima de la senco internaciona di la radiko. Nam omnu qua savas bone sua propra linguo, povas rikonocar tala radiko... Ta konsidero esas praktike tre grava, nam ofte, mem generale, la derivaji esas plu internaciona kam la radiki, e tale multe grandigas la internacioneso di olci. Li anke esas ofte plu konforma a l'etimologial formo di la radiko, e do revelas la formo maxim bone, ne nur ye teoriala, ma ye praktikal vidpunto...

Tamen la L. I. pretendas nule a troa ciencozeso, qua esus kontrea a lua praktikala skopo. Ol tote ne vizas pedante restaurar la formo primitiva di la radiki (Latina, Greka, Sanskrita od Indo-Europala). Ol serchas nur la formo « mez-valora » inter la nuna nacionala formi, e konseque ol adoptas la radiko maxim evolucioninta. Nam to esas konforma a la fonetikal legi ed a la tendenco generala di l'evoluciono, quan nulu povas kombatar suce. On preferis do reguloze la moderna formo (plu konocata) a l'antiqua (min konocata) ; e se kelkafoye la formo adoptita esas formo primitiva ed etimologiala, quale por *vidv*, to venas simple de la fakto (pasable rara) ke ta formo esas anke la formo « mez-valora » inter la nacionala nuna formi...

Se la Latina rediki semblas dominacar en Ido (same kam en Esperanto) to venas simple de lia plu granda internacioneso, quan ni surge kontrolis. Li eniras nia linguo segun quante li esas ankore « vivanta » ed uzata en la moderna lingui (ne nur en la lingui romanala, ma anke en Angla, en Germana e mem en Rusa) : li esas la domeno komuna di omna civilizita lingui ;

e li debas lia supera internacioneso maxim ofte, a l'Angla linguo (qua tamen ne esas romanala) pro la nombral importo di ca linguo. Inter la romanala e la Germanala grupo, la Angla preske sempre decidas e duktas la balanco per sua propra pezo. Or on savas, ke cirkum 70 p. 100 de la Angla vortaro esas romanala.

Cetere, on devos ne atribuar tro granda importo a la distingo skolala di l'Europal lingui; unesme, pro ke la maxim nombroza linguo, la Angla, esas linguo mixita romana-Germana (kad on povas aspirar por la L. I., quale Dro. Zamenhof ipsa en 1894, a pureso e homogeneso, kande on vidas, ke naturala lingui esas tante mixita?) e duesme, pro ke ta klasifiko kelke surfacala maskas la profunda, esencal uneso di la lingui Indo-Europala, revelita da la komparanta gramatiko. Ne existas propre romanala, Germana e Slava lingui, ma Indo-Europala radiki, diverse modifikita dal diversa lingui: tala esas exemple la radiko ja citita *vidv*, ed anke la radiki tote internaciona *patr* (o *fatr*), *matr*, *frat* (o *brat*, *bro*t), e c., e c. La prejudiko di kelka Germani kontre la stranjera vorti esas tote nejusta, ye ciencal e historial vidpunto, nam en la maxim pura ed antiqua Germana linguo trovesas elementi Latina, quale *Wein*, (vino), *Fenstr*, (fenestro), *Tisch*, (L. *discus*), *Dach*, (L. *tectum*) *Keller*, (L. *cellarium*: Cf. E. *cellar*, F. *cellier*), e. c. Esas do vana distingar romanala e Germanala radiki, e postular, ke la L. I. kontenez tanto po cent de la uni o de l'altri. La L. I. a devas esar maxim internaciona posible, en la Indo-Europala domeno, e konseque ol esas necese romana-Germana (1).

Ma la proporciono di la elementi ne povas esar fixigita *a priori* per quaze politikaj kontrato o diplomatikaj konvenciono; ol rezultas automate de la justa aplikado di la principo di maxim internacioneso.

En la selekto dil *senci* di la radiki, on aplikis kelka reguli qui semblas konforma a la komuna raciono, e qui omnakaze impozis su a ni dum e per la laboro ipsa. Certe, esas teoriala

(1) La lingui Slava ne esas sakrifikita pro to, quankam la L. I. kontenas tre poka radiki *pure Slava*: nam ica lingui kontributas, segun la nombro di lia adepti, determinar la maxim internaciona radiki, qui esas lore romana, lore Germana. La Rusa linguo precipue inklinigas ofte la balanco por Germana radiki, quale *traur* (D. *Trauer*, E. *mourning*, F. *deuil*, I. *lutto*, R. *traur*, S. *duelo*, *luto*).

postulato, ke omna radiko havez nur un senco fixa e determinita. To rezultas de l'ideo ipsa di la linguo kom sistemo de signi, e de la granda principio di l'unasenceso. Ma la metafori e la cetera retorikal figuri esas quaze la vivo di la lingui e l'origino dil inaxim multa semantikal derivadi (2). Quale dicis Sioro *Breal*, volar evitar la plursencesi di la vorti, « esus interdiktar a la vorti restadar en la kapo di la homi ed aquirar ibe nova signifikiki » (*Revue critique* 1908, p. 245). Esus do kontrenatura exkluzar la metafora senci : e to esus tote vana, nam on ne povas supresar la metaforo, tante kustuma e maxim ofte nekonciata. On povas nur regularizar la aplikado di ca naturala e spontana procedo.

La unesma regulo qua konsequas de to, esas ke on ne devas (nek povas) separar la senco *propria* o prima di un vorto, e la senco *figurala*, qua derivas logike de olta. To esas precipue grava, kande la figural senco relatatas la mondo mentala : nam on savas, ke preske omna expresuri relatanta la mento havas origine senco materiala (komencante per la vorti ipsa di *animo* e *spirito*). On devas do aceptar, ke la sama vorto havez senco materiala e senco mentala. Ex. : la verbo *konceptar*, qua indikas samtempe fiziologial ed intelektala fenomeni. To esas metaforo tote naturala, ed omnakaze neevitebla.

Lo sama valoras pri la vorti qui havas *teknikal* senco derivata de la senco *vulgara* per metaforo od analogio. Nam la maxim multa teknikal vorti esas vorti vulgara, quin on uzis per metaforo preske nekonciata por signifikar nova objekti o fenomeni. E mem eventas ofte ke un sama vorto recevis plura teknikal senci en diversa cienci o mestieri. To anke esas natural e neevitebla, nam on ne povas inventar senfine nova vorti por la sennombra e sempre nova objekti di la cienco o di l'industrio. On devas do tolerar ta dusenceso o plursenceso, qua esas nule nociva, nam on savas en singla okazono, pri qua teknikal fako on parolas, e konseque qua ek la senci esas la justa.

Altralatere, on forsan astonesos, ke ni admisas vorti qui semblas *sinonima*, t. e. qui semblas havar la sama senco. Ma linguo richa e preciza devas havar expresuri *propria* e justa por omna koncepti o nuanci di la penso. Ta neceseso

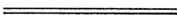
(2) On nomizas semantiko, segun Sioro M. Breal, la parto di la linguistiko qua traktas pri l'evoluciono di la vorti.

aparas precipue en la mentala domeno, pro la infinita diverseso di la sentimentoj e psikala fenomenoj (*repento, remorso, penitenco* ; *kurajo, audaco, temerareso* ; *fiera, superba* ; *afirmar, asertar* ; e. c.) ol aparas anke en la teknikala domeni, ex. en la yurocienco, en qua on havas konceptojn precizajn e rigoroze definitajn (*krimino, delikto*, ex.). Lingvo bone komponita devas havi nulajn *sinonimojn* propre ditajn, t. e. nulajn vortojn eksakte samsencajn ; ma ol devas posedi precizajn e justajn ekspresojn por omnia ideoj distingeblaj e distingindaj. Tio estas absolute necesa por traduki eksakte la tekstojn o por trakti sen miskompreno la teknikajn e subtilajn temojn. Or tiu nuanci ne povas generale traduki per derivadojn (ex. per augmentivajn o diminutivajn, per **-et** ed **-eg**) : nam tala derivado ne havas precizecon sufciantan, ed on ne savas, a qua grado korespondas ĉu o tiu augmentivo o diminutivo : ĉu *paflego* signifikas ĉanono, o fusilo por remparo ? ĉu *pafeto* signifikas karabino, o pistolo ? e tale plue en maksimum multa kazoj.

Tale explikas ke ni admisas unlatere *homonimojn*, t. e. vortojn kun pluraj sencoj, ed altrilate *sinonimojn*, t. e. vortojn havantaj (preske) la saman sencon. On trovas forsan en tio nekonsistantaĵoj. Ma tio estas kontre la logikala, e konforma al principo psikologia, ĉu on povas enunciar ĉi tiujn : « Quante plu da ideoj estas simila o proksima, tante plu lia ekspreso devas diferar, por ke on ne riskezi konfundi ilin ». Quale on savas, tiu principo kondamnas omniajn lingvojn filozofiajn od *a priori*, ĉi tiuj penas difini la ideojn per la vortoj. Ma alia konsistantaĵo de tiu principo estas, ke on povas sen detrimento atribui al la sama vorto da sencoj tri diferencaj, apartenantaj al diversaj domenoj ; dum ke, kontre, estas utila discerni da ideoj simila o proksima per diversaj vortoj speciaj, se en la sistemo reguleza de vortigado on ne trovas moyenon por esprimi un ek ilin la logike, klare e precize per l'altra. Exemple, ekzistas nula detrimento indiki la *kanonojn* de l'artileriisto e la *kanonojn* de l'Eklezio per la sama vorto, kontre ke la vorto *paflego*, quale ni montris, estas tri obskura, e devas esti remplasigata da plu preciza ekspreso (precipe en la teknikala lingvo, ĉu ne toleras tala konfuzo).

Pri la teknikala vortaro, estas tri regretinda ke Esperanto ne sate sorgis, en l'origino, tiu latero de la vortaro por determini la maksimum bona uzon de la radikoj ; nam eventas ofte ke ol adoptis por vulgara konceptoj, sen sufcianta reflektado e pre-

vido, radiki qui esas absolute necesa (ed internaciona) por teknikala o ciencala idei. Exemple, ol adoptis *mento*, vice *minto* (D. *Minze*, E. *mint*, F. *menthe*), dum ke on bezonas ta radikoj por l'ideo a qua korespondas la adjektivo tote internaciona *mental*. . . Ne esus grava kulpo prenir la radikoj **infer** por D. *Hælle*, E. *hell*, F. *enfer*, I. *inferno*, S. *infierno*, se on ne bezonus ol por tradukar D. *inferieren*, E. *infer*, F. *inférer*, I. *inferire*, S. *inferir*. Cetere, ta lasta eroro povabus evitesar, se on observabus l'adjektivo derivita E. *infernal*, F. *infernal*, I. *infernale*, S. *infernal*, qua pruvas (o memorigas) ke la vera radikoj esas *infern*, e ne *infer*. Multa simila exempli pruvas, kun quanta nesorgo e necienco esis kompozita la vortaro di Esperanto primitiva. Li pruvas anke quante neprudenta e nesaja esas fixigar e « santigar » vortaro o radikaro, nam la progreso ipsa di la linguo deskovras en ol defekti ne suspektita. — Ma, on objeccionos, kad la vortaro esos sempre reparenda e rapeccenda ? — No, se la radikoj esos bone e sorge selektita : on previdas nula motivo por chanjar, exemple, la radikoj *patr*, *tabl*, *bon*, *bel*, *parol*, e. c. Ma on ne povas previdar omno ; e juste pro to on devas ne fixigar por eterneso la formo e senco di la radikoj mem maxim vulgara. Ni ja korektigis multa mala selekti, previdante, ke la tektikala linguo bezonos ca o ta radikoj. Tamen ni tote ne kompozis teknikala vortaro, ed esas posibla, ke on trovos plu tarde la neceseso chanjar kelka ek nia radikoj. Ma ito esos tote negrava, nam ni ne pretendas a neeroriveso, e ne konsideras nia verko kom deala revelajo. Ol esas simple verko di scienco e di bonvolo, e ni ne timas, ma advokas la korektigi. Nam la emendi qui semblas ruinar la « santa libri », nur plubonigas la modesta homala verki. Nia verko ne esas certe perfekta ; ma, quo forsan plu valoras, ol esas sempre perfektegebla.

La Elemento Latina en la L. I.

... Ne existas difero esencala inter la sistemi qui, startante de la Latina, adjuntas necese ad olu neologismi pruntita de la moderna lingui, mem ne Romanala (ex. : *sport*, *wagon*), ed olti qui, startante quik del principio di internacioneso, duktesas, per konsequo di ta principio ipsa, donar plaso preponderanta al Latin elementi. Vane l'unismi laudas su esar plu *homogena* kam la duesmi : vole o nevole, li abutas (o li abutus, se on developus li til fino) a vortaro tam egale mixita. Esas do neyusta nomizar « *sabir* » o jargono l'uni plu multe kam l'altri ; cetere ni ne povas vidar en ta qualifikili reprocho : li plu vere konstitutus laudo, pri lingui qui super omno pretendas esar komunikili praktikala, acesebla ad omna European populi. La fakto ke « *sabir* »-i formacesis spontane « *nature* », en diversa landi por satisfacar la bezoni dil komerco internaciona povas esar nur plusa argumento por la « *mixita lingui* », nam ol montras quasinsu la problemo povas e devas praktike solvesar (1). Ti qui tante desprize parolas pri *sabir* oblivias ke nul ek nia moderna lingui esas homogen e pura ; uli quin repugnas la mixuro di la radiki Romanal e Germanala, preferas l'Angla qua tamen esas nur « *jargono* » (2), t. e. mixita idioma romano-germana.

Cetere la cetera lingui Europana ne darfas lansar stono ad olu, nek montrar su plu fieri. Al Franci suficos citar l'opiniono tre kompetenda di Sioro Michel Bréal : « Ni devas ne montrar ni desprizema ; se nia okuli, per subita plufortesko, povus un instanto vidar ek quo esas facita la linguo di Racine e di Pascal, li videskus amalgamo tote simila » (3). Relate la

(1) Talmaniere, on asertas, ol solvesis en India, tri yarcenti ante nun : en la tempo di Akbar la Granda, la diversa rasi qui populizas olu, e qui parolas tanta lingui o dialekti diferanta, adoptis, kom linguo komuna, idioma artifical e mixita, *urdu o hindustani* (Georges HENDERSON, *The Lingua Franca of the future*, p. 5).

(2) Ni ne permisus a ni dicar lo ; ni nur repetas la vorto uzita en la raporto da *American Philosophical Society* (p. 365).

(3) *Le choix d'une langue internationale*, en la *Revue de Paris*, 15 julio 1901 (p. 244).

Germani, ni havos balde l'okazono memorigar da li omna prunti quin li facis che la Latina e la cetera lingui Romanala, e de qui li vane esforcas « purigar » lia linguo. Se existas en la mondo linguo homogen e pura, ol povas esar nur olta di ula sovaj popolo habitanta insulo dezerta, e sen relati kun la cetera mondo. Ma on povas esar certa ke ol esas anke tre povra (quo ne signifikas ke ol esas reguloza e simpla); ol do ne esas linguo enviinda, nek modelo sequenda dal linguo internaciona. Ica konseque esos mixita, quale nia omna lingui: ton volas la naturo, la historio, la progresi di la civileso.

On direktas a la lingui *a posteriori* altra objeciono. Li omna pretendas al neutreso, mem olti qui prenas kom bazo la Latina, pro ke ol esas la komuna domeno dil European lingui e la komuna linguo di la ciencisti. Ed, altraparte, omni, o preske, grantas al Latin elementi parto dominacanta, se ne preske ekskluziva. Semblas a kelka kritikanti ke en lo trovesas kontredico. On respondas a li ke la kozo esas nule tala e ke, se ta radiki Latina preponderas mem en la lingui fondita sur la principio di internacioneso, qui pruntas senpartise sua materiario al sis precipua lingui European, ico venas de ke la Latin elementi esas maxim internaciona: komun a la tri lingui Romanala (F., I., S.), ta elementi kompozos la du triimi dil Angla vortaro, tale ke Max MULLER povis klasifikar la Angla inter la lingui Romanal (4), ed oli penetris en remarkinda proporciono che la Germana e la Rusa (precipue en la teknikal vorti); kontre ke esas mikra-nombra la German e Slava radiki qui penetris en la lingui Romanala. Mem ico esas la precipua motivo quan alegas l'autori o partisans di *nov-latina*: pri quo li esas neyusta,

(4) Komp. HENDERSON, *Lingua*, p. 12-13. Uli propozis prenar kom bazo di la L. I., vice la 6 European lingui, la 3 familii (Romanal, German e Slava) a qui li apartenas. Ma, ultre ke ca tri familii esas tre neegale importanta, en qua familio on klasifikus la populi qui parolas la Angla? Se on anexos li al familio Romanala, ica esos triople forta kam la familio Germana (per su sola, sen l'Angla, ol esas un e duimo tam forta). Se on adjuntos li a la German familio, ica esos plu forta kam la familio Romanala; ma lore on ne plus egardos la 2/3 dil Angla vortaro. Ni konkluzes ke por establisar equitatoza proporciono, on devas konsiderar la lingui *real*a en lia komplekseso, e ne la lingual familii, qui esas abstraktaji filologiala e ne simpla enti.

segun ni, pro ke li facas principio ek ulo esanta nur cirkons-
tanco di fakto. Pro to ni defensas la afero, ne dil nov-latina,
ma precize olta dil principio di la internacioneso, segun qua,
se on devas adoptar radiko Latina, kande ol apartenas a la
plumulto dil European lingui, on devas adoptar radiko
Germana o Slava en la sama kondicioni. To esas la sol
moyeno konstitucar vortaro samtempe *internaciona* e *neutra*,
kapabla esar (punto esencala) la maxim facile lernebla da
omna Europani, ed assemblar la maxim multa vorti o radiki
ja konocata dal plumulto di olti (5).

(5) Uli asertas ke on atingos per ica metodo nula rezultajo, pro
ke singla popolo volos la leono-parto. Semblas a ni ke la principio
dil internacioneso posibligas konciliar l'interesti e mem la pre-
tendi di omna populi, precipue se lua aplikado esos komisata a
mikra komitato di personi ek diversa landi : la ciencisti esas
generale liberigita de la prejudiki e fix opiniononi nacionala. On
dicas anke ke la rivaleso di la nacioni, qua su opozas a l'adopto
di un linguo de li kom L. I. anke opozos su ad interkonsento pri
vortaro internaciona, nam ol praktikesos ye mikra grado, pri la
selekto di singla radiko. Ni respondos, unesme, ke la plumulto
dil radiki esas super omna kontesto di propramo nacionala ; e li
esas nature maxim internaciona, le maxim internaciona. Pri la
ceteri, li povas eventigar transakti : « Pasez ad me la rubarbo, e
me pasos a tu la « senna » (konceso po konceso). Omnasupoze, la
desfacilajo (politikala) esos dividata, pecetigata, e konseque tre
facile vinkebla. To esas la historio dil fasko ruptenda.

LA SELEKTO DI LA VERBAL RADIKI

(*Progreso II*, 321, Agosto 1909)

De longe ni promisis traktar ica temo, okazione di la verbi nereguloza di *Idiom Neutral* (N° 7, agosto 1908, p. 309). On savas ke l'autori di L. I., qui esforcis atingar naturaleso (kimeratra) esas obligata sakrifkar la regulozeso, ed admisar ula nombro de verbi *nereguloza*, t. e. havanta *du radiki*: l'una por la formi di la verbo ipsa, l'altra por la (maxim multa) derivaji. Exemple, on prenas **proteg**, **redig**, kom radiko dil verbo, e **protekt**, **redakt**, kom radiko de la derivaji (*protekt-or*, *-ion*; *redakt-or*, *-ion*) (1). Li esforcas tale ritrovar « naturala » vorti di la Latina e di la romanala lingui.

L'unisma radiko esas la radiko dil infinitivo e dil indikativo unvorte la chefa *verbal radiko*; la duesma esas la formo di la Latina supino minus la finalo *-um*, t. e., la *verbal radiko* (plu o min modifikita) plus la litero *t* (o kelkafoye *s* pro similigo). Ni nomizos ol, neexakte, ma abrevie, *supinal radiko*.

Nu, linguo, por esar « maxim facila por la maxim multa homi, » devas esar reguloza, e ne sequar la « neregulozaji » di la romanala lingui (2). Ni devis do necese selektar por singla verbo (de romanal origino), inter la *verbal* e la *supinal* radiko. Ni ne sequis en to regulo sistemala ed *a priori*: ni lasis ni duktesar da l'oportuneso, da la formo di maxim multa e frequa derivaji, da la plu o min facila rikonocebleso, da l'analogeso di radiki, fine da multa praktikal e partikulara motivi.

To duktis ni a selektar, maxim ofte, la *supinal* radiko, pro ke ol esas plu komoda por formacar *reguloze* la derivaji. Exemple, ni adoptis *abstrakt*, ne *abstrah*; *accept*, ne *acip*;

(1) Cetere, on devus agar same pri *omna* verbi, mem reguloza: nam on devas anke en li distingar la *verbal* e la *supinal* radiko: *akumul-ar*, *akumulat-or*, *-ion*. Nam altre on obtenas « *l'abominion di la desolion* » !

(2) Ni bone savas, ke ta neregulozaji havas lia kauzo ed expliko en la fonetikal legi, ed esas do ciencale « regulozaji »; ma praktike li esas nereguloza, ed on ne povas, por justifikar li, docar ad omna adepti di la L. I., la romanal filologio: to equivalus ya docar a li la *Latina* !

aces, ne *aced* ; *admis*, ne *admit* ; *afekt*, ne *afic* ; *astrikt*, ne *astring* ; *atrakt*, ne *atrah* ; *dedukt*, ne *deduc* : *defens*, ne *defend* ; *delikt*, ne *delinqu* ; *depoz*, ne *depon* ; *depres*, ne *deprim* ; *deskript*, ne *deskrib* ; *destrukt*, ne *destru* ; *difrakt*, ne *difrang* ; *difuz*, ne *difund* ; *digest*, ne *diger* ; *digres*, ne *digred* ; *direkt*, ne *dirig* ; *dispers*, ne *disperg* ; *distrakt*, ne *distrah* ; *dukt*, ne *duc* ; *ecept*, ne *ecip* ; *eces*, ne *eced* ; *edikt*, ne *edic* ; *edit*, ne *ed* ; *ejekt*, ne *ejic* ; *elekt*, ne *elig* ; *emis*, ne *emit* ; *emuls*, ne *emulg* ; *entraprez*, ne *entrepren* ; *erupt*, ne *erump* ; *ekkluz*, ne *ekklud* ; *event*, ne *even* ; *exhaust*, ne *exhaur* ; *expans*, ne *expand* ; *exploz*, ne *explod* ; *expo*, ne *expon* ; *expres*, ne *exprim* ; *extens*, ne *extend* ; *extrakt*, ne *extrah* ; *flex*, ne *flekt* ; *fuz*, ne *fund* (qua havas altra senco) ; *genit*, ne *gign* ; (*gener*, havas altra senco) ; *impuls*, ne *impel* ; *inciz*, ne *incid* ; *indukt*, ne *induc* ; *inflekt*, ne *infic* ; *infuz*, ne *infund* ; *injekt*, ne *injie* ; *inkluz*, ne *inklud* ; *inquest*, ne *inquir* ; *insert*, ne *inser* ; *inspekt*, ne *inspic* ; *instrukt*, ne *instru* ; *interces*, ne *interced* ; *interdikt*, ne *interdic* ; *invent*, ne *inven* ; *kloz*, ne *klaud* ; *kolekt*, ne *kolig* ; *kombust*, ne *kombur* : *komis*, ne *komit* ; *kompres*, ne *komprim* ; *kompromis*, ne *kompromit* ; *koncept*, ne *koncip* ; *konces*, ne *konced* ; *kondukt*, ne *konduc* ; *konfes*, ne *konfit* (altra senco) ; *konflikt*, ne *konflik* ; *konjekt*, ne *konjic* ; *konkluz*, ne *konklud* ; *konquest*, ne *konquir* ; *konstrukt*, ne *konstru* ; *kontakt*, ne *kontang* ; *kontrakt*, ne *kontrah* ; *kontu*, ne *kontud* (3) ; *korupt*, ne *korump* ; *lekt*, ne *leg* (altra senco : *L. legem*) ; *lez*, ne *led* ; *obstrukt*, ne *obstru* ; *ofens*, ne *ofend* ; *omis*, ne *omit* ; *opoz*, ne *opon* ; *opres*, ne *oprim* ; *percept*, ne *percip* ; *permis*, ne *permit* ; *pikt*, ne *ping* ; *poz*, ne *pon* ; *pres*, ne *prem* ; *preskript*, ne *preskrib* ; *produkt*, ne *produc* ; *projekt*, ne *projic* ; *promis*, ne *promit* ; *propoz*, ne *propon* ; *protekt*, ne *proteg* ; *proviz*, ne *provid* ; *prurit*, ne *prur* ; *puls*, ne *pel* ; *rapt*, ne *rap* ; *reakt*, ne *reag* ; *redakt*, ne *redig* ; *redemt*, ne *redim* ; *refrakt*, ne *refring* ; *remis*, ne *remit* ; *repres*, ne *reprim* ; *rept*, ne *rep* ; *requisit*, ne *requir* ; *restrikt*, ne *restring* ; *retrakt*, ne *retrah* ; *selekt*, ne *selig* ; *sepult*, ne *sepel* ; *sokurs*, ne *sukur* ; *spens*, ne *spend* ; *submis*, ne *submit* ; *subvers*, ne *subvert* ; *sugest*, ne *suger* ; *sukus*, ne *sukut* ; *supoz*, ne *supon* ; *supres*, ne

(3) Ni memorigas hike, ke ni adoptas la radiki *konfuz*, (ne *konfund*), *korekt*, (ne *korig*), kom *adjektiv*al radiki, kun la senco di *L. confusus*, *correctus*, qua justifikas ta formi, cetere tre interna-ciona.

suprim ; *surpriz*, ne *surprend* ; *suskript*, ne *suskrib* ; *suspekt*, ne *suspici* ; *tint*, ne *ting* ; *transmis*, ne *transmit* ; *transpoz*, ne *transpon* ; *uz*, ne *ut*.

Pri la maxim multa de ca radiki povas esar nula dubo, nula hezito : nulu propozus *ed* vice *edit* od *ut* vice *uz*, e nulu komprenus tala radiki. Cetere la verbal radiko esas ofte « mortinta » e remplasata en la moderna lingui da la supinal radiko mem en la verbi (4) ; ex. : **uz** = F. *user*, E. *to use*, **poz** trovesas en F. *poser* ed en omna lua derivaji (*déposer*, *imposer*, *proposer*, *supposer*). On trovas anke en F. ed en altra lingui verbi quala : *accepter*, *affecter*, *diffractionner*, *diffuser*, *dispenser*, *excepter*, *édicter*, *éditer*, *éjecter*, *exploser*, *inciser*, *infecter*, *infuser*, *injecter*, *enquêter*, *inspecter*, *inventer*, *confesser*, *contracter*, *léser*, *offenser*, *opposer*, *oppresser* (apud *opprimer*), *projeter*, *réfracter*, *rétracter*, *suspecter*, qui kontenas la supinal radiko e justifikas olu (5). Altra motivo esas eufonio : nulu propozus *abstrah* e cetera radiki en *trah* ; od anke la neceseso evitar kolizio kun altra radiko : *fuz* impozesos pro *fund*, *lekt*, pro *leg*, *genit* pro *gener*, ed anke la deziro evitar dusenseso : *diskursar* (*dis-kurar*).

On remarkos ke ni maxim ofte respektis l'analogeso di la verbi derivita de la sama (Latina) radiko ; videz ex. la derivaji di *poz*, di *pres*, di *puls*, di *mis*, di *trakt*, di *rupt*, di *strukt*, di *ces*, di *kluz*, di *dukt*, di *fens*, di *frakt*, di *lekt* (6).

Pro fonetikal motivo anke ni preferis *diminutar*, *distributar*, *kontributar*, a *diminuar*, *distribuar*, *kontribuar*, *poluar*, qui genitus konstanta hiati. En plura radiki ni chanjis la **t** finala a **e**, por evitar akumululo di **t**, aparte en la participi. To valoras pri la radiki venanta de L. *stitu* ; *institucar*, *konstitucar*, *prostitucar*. Ta **e** memorigas la sono quan **t** recevis en nia lingui en la substantivi : *constitution*, e c. same : *evolucar*.

(4) To venas de la fakto, pasable generala, ke la primitiva verbo esas remplasata da la *frequala* verbo, derivita de la supino : *canere* — *cantare*, *reperere* — *reptare*, *trahere* — *tractare*, *jacere* — *jactare*, *capere* — *captare*.

(5) Ta vorti esas generale de « ciencala formaco ». En Angla, tre multa verbi (de ciencala formaco) havas kom radiko la supinal radiko Latina : *abbreviate*, *abrogate*, *accelerate*, *accommodate*, *accumulate*, e c., e c.

(6) Komparez la tabelo da **Rosenberger** (Progreso I, p. 308).

vice *evoluar* (6) ; *promocar* ; *subvencar* (*sub-venar* e *sub-vento* esus dusenca) (7).

Okazione, ni devas mencionar la procedo per qua ni modifikas radiki, sive kande li riskus konfliktar kun altra necesa radiki : *afectac-ar*, *audac-ar*, *dominac-ar*, *donac-ar*, *formac-ar*, *kasac-ar*, *konsol-acar* (*konsolo*) *liquidac-ar*, *luxac-ar*, *operac-ar*, *privac-ar* (*privata*), *profanac-ar* (*profanana*), *reklamac-ar* (*reklamo*), *rotac-ar*, *sekrec-ar* (*sekreta*), *violac-ar*, (*violo*) ; sive por obtenar radiko plu kompleta, plu rikonocebla : *deviac-ar*, *expiac-ar*, *intuic-ar* (8). Ta procedo ne esas arbitrala ; ol konsistas, esence, derivar inverse la verbo de la substantivo, quale eventas ofte en la lingui naturala (*F. passionner, affectionner, émulsionner, additionner, frictionner, questionner, sanctionner*) ; e ta konstanta tendenco genitas mem neologismi qui esas til nun barbarismi : *émotionner* (vice *émouvoir*), *solutionner* (vice *résoudre*).

Segun la sama principo, ni adoptis *atenc-ar*, *intenc-ar* (ne : *patend*, *intend*) ; *adicionar*, *afecionar*, *elizionar*, *fricionar* *iluzionar*, *kolizionar* *konjestionar*, *opinionar*, *questionar*, *tradicionar*, *sancionar*, *uncionar*, *unionar* (qua ne esas *unigar*) : *emocionar*, *silencar* ; *violentar* (altra senco kam *violac-ar*) ; *tendenc-ar* (apud *tendo* e *tensor* : *testamentar* (apud *testo* ; *postur-ar* (pro *pozar*, qua havas altra senco), *pastur-ar* (pro *past* e *pask*, qui havas altra senci (9).

Same, ni prenis kom verbal radiki la sequanta nomi di mentala standi, qui esas historie derivita de verbi preske obliivita : *angor*, *ardor*, *dolor*, *eror*, *favor*, *fervor*, *pavor*, *pudor*,

(7) Noto adjuntita : Pro la formo internaciona : *evoluciono*, *involuciono*, tante freque uzata da la ciencisti, e pro la necesa derivaji *evolucion-ismo*, *evolucion-isto* e c. l'Akademio substitucis ta vorti ad *evoluc*, *involuc*, shokanta la cienco e min bone komprenebla. Ol anke substitucis a *subvenco* la vorto *subvenciono* (*subvencionar*) kom plu klara e quik komprenebla kam *subvenco* (*subvencar*). Anke la vorti *subvencionanto*, *subvencionario* esas plu bona kam *subvencanto*, *subvencario*.

(8) Noto adjuntita : La procedo... *ac* e ta di... *is*, mencionata sube, aplikesis dal auctoro dil projeto da « Ido » en la 600 vorti, quin lu komitato dil delegitaro havis koram su kom specimeno di vortaro.

(9) Ta verbi, veninta de substantivo, plurfoye montras ke uli ne povus venar direte de radiko Latina, ex. : *pasturar* (*past*, *pask*). Noto adjuntita.

teror, valor. On vidas facile pro quo la verbala radiki : *ang, ard, dol, er, fav, ferv, pav, pud, sap, ter. val*, esas o ne oportuna, o mem neposibla, kontre ke la radiki adoptita furnisas klara ed eleganta derivaji (ex. *kun-oz-a*), maxim internaciona.

Okazione, ni volas mencionar anke ula verbi qui apartenas a la 2^a Franca konjugado, e qui en Angla finis per *-ish*, quo pruvas, ke lia vera radiko finas per *-is* (10) : *brandis-ar, peris-ar, demolis-ar, polis-ar, punis-ar, ravis-ar*. Suficas memorar la derivaji o participi konstatar, ke la justa radiki tote ne esas : ex. : *furni, per, petr, pol, pun* e *rav*. For-san ni devus adjuntar *garnis-ar*, vice *garn-ar* quan ni adoptis. Komparez *koalis-ar* (L. *coalescere*).

On povas do dicar ke, generale, ni preferis (precipue por obtenar reguloze la maxim mult internaciona derivaji) la *supinal* radiko. Ma ni ne facis de to regulo o sistemo, pro multa motivi. Unesme, ni prenis *ag, dic, fac* pro ke *akt, dikt, fakt* esas necesa kun altra senci. Ni devis distingar *acend e acens* (qua, pro analogeso, impozas *decens*) ; *atribu-ar* ed *atribut-o* ; *ced-ar* e *ces-ar* (quankam la derivaji di *ced* kontenas *ces*) ; *dispon* e *dispoz* ; *efik* e *efekt* ; *impost* e *impoz* ; *jung* e *junt* ; *kompoz* e *kompost* ; (komparez *kompreso* e *kumpreso*) ; *kondukt* e *kondut*, *konkur* e *konkurs* ; *kur-ar* e *kurs-o* ; *persequar* e *persekut-ar* ; *reflekt-ar* e *reflexa* ; *respond* e *respons* ; *sek-ar* e *sekt-o* ; *sent-ar* e *sens-o* ; *suced* e *suces* ; *tex-ar* e *text-o* ; *tord-ar* e *tors-o* ; *vid-ar, viz-ar* e *vist-ar* ; *vov-ar* e *vot-o*.

En altra kazi, ni devis evitar nevera analogesi o semblanta derivi, qui esus nejusta e trompiva : *fiŝg-ar* (*fiktiva*) ; *imprim-ar* e *impres-ar* (ica plu konforma a l'etimologial senco, ita plu konforma a l'internacioneso) : *mord-ar* (*morso* ma *remorsar*) ; *naskar* (*natar*) ; *mort-ar* (*mori*) ; *mov-ar* (*mot-o*) ; *rid-ar* (*riz-o*) ; *rod-ar* e *korod-ar* ; *roz-o* e *ros-o* ; *transit-ar* (*trans-irar*) ; *reviz-ar* (*ri-vidar*) ; *eduk-ar, traduk-ar* (*tra-duktar*) ; *reduktar* (*ridukt-ar*), *sedukt-ar, introdukt-ar* ; *deskriptar* ; *skribar* e *skriptar* ; e. c. (11). Fine ni admisis la verbal radiko por la

(10) On savas, ke ta verbi, qui korespondas a Latina verbi en *-ire* esas reale komencal (« inkoativa ») verbi derivita de iti per la sufijo *-iscere*, t. e. per adjunto di *-isc* a la radiko di la verbo primitiva.

(11) Noto adjuntita : Ca lasta verbo *ne transitiva*, adoptita dal Akademio, signifikas ; esar per profesiono o gusto, auctoro di libri, noveli, artikli e. c.

sequanta verbi, pro ke ol semblis a ni lamaxim « natural » e rikonocebla: *lud-ar*, *alud-ar*, *aplaudar*, *aquir-ar*, *decid-ar*, *depend-ar* (*depend* sugestus altra ideo: *spensar*) ; *dividar*, *intermitar* ; *adherar*, *koherar* ; *invadar*, *proskribar*, *solvar* e *rezolvar* (ne: *ri-solv-ar*) ! *recevar* (ne: *recip-ar*), *rupt-ar* (ne: *rompar*) (12).

On povas kompreneble, diskutar la selekto di ca o ta aparta radiko ; ma on ne povas pozar ed aplikar generala regulo, exemple adoptar sempre la supinal radiko (o sempre la verbal radiko) : to duktus a dusencesi, miskompreni od absurdaji. Omnakaze, ni sucesis igar nia omna verbi reguloza, *kun lia derivaji*, e tote evitis la remediacho, qua konsistas en admisar du radiki por un verbo, t. e. por un sama ideo : un por la verbo ipsa, un por lua (logikal) derivaji. Ni anke evitis la leda derivaji di Idiom Neutral, qua, por salvar la regulozeso, dicis *protektator*, *proposasion*, e. c., o, por respektar l'internacioneso, mustis sakrifikar la regulozeso, adoptante la « Mackensenala vorti » : *protektor*, *proposition*. Unvorte, ni kredas trovir la meza, « ora » voyo inter la du opozita rifi, e la maxim bona moyeno konciliar l'internacioneso e la regulozeso, qui esas egale postulata da la supra (13) principo di la maxim granda facileso.

L. COUTURAT.

La verbo esante la vorto maxim grava en omna lingui, la verbal radiki importas partikulare en Ido, tante plu ke en ica linguo, por derivar on departis de radiko verbala maxim ofte posible.

Altraparte tre poka Idisti konocas la maniero segun qua la verbal radiki di Ido selektesis, la ceteri ne povinte ed ankore ne povante saveskar lo de *Progreso* ne plus trovebla.

Me do pensas facar servo a multi ed a nia afero ipsa, rieditante la texto en qua S^o Couturat expozis quale on selektis nia radiki verbala. Por konkordigar ta texto kun la nuna stando di Ido, me bezonis facar en olu apene ok chanji, pro decidi akademiala facita depos lua publikigo en 1909.

L. B.

(12) Quan unesme havis Ido, de Esperanto. Derivaji ; *rupt-uro*, *inter-ruptar*, *inter-ruplo*, e. c.

(13) On devas distingar *supera* e *supra* : *supera* havas senco relativa (F. *supérieur*) *supra* havas senco absoluta : qua esas *supre* (F. *suprême*),

LA LATINA KOM L. I.

La partisini di la Latina alegas por olu multega argumenti dil domeno historiala. La Latina esis en la mez-epoko, e restis til la XVIII^a yarcento, la L. I. di la ciencisti : e mem en la XIV^a yarcento, GAUSS e JACOBI skribis ankore sua matematikal memorandi en la Latina. Desfortunoze preske omna fakti alegita apartenas al pasinto : en Francia, on facis ankore en la Latina la filozofial kursi cirkum 1830 ; en Hungaria, on parolis ankore Latine cirkum 1848 (ma nun on ne plus parolas ta linguo ulmaniere) ; en Italia, ante nelonge on facis ankore Latina diskursi en ula ceremonii oficala ; e tale pluse. En ta omna konstati, l'adverbo *ankore* rivenas sencese, tale ke la laudo di la Latina similesas mortala diskurso. « On sustenis *olim* Latine la tezi dil doktoresos » sendube, ma ico ne plus agesas, ne sen motivo. La tezi ipsa redaktesis *olim* Latine : on renunciis lo en la Fakultati di yuro-cienco di medicino e di cienci ; e se ula tezo Latina esas *ankore* postulata por la literatur-doktoresos, la plumulto dil Fakultati Franca di Literaturo demandas ke on suprezes lu, od adminime ke on igez ol neobligata (1).

Konseque omna fakti quin alegas la partisini di la Latina ne pruvas lua persistanta vivozesos, ma plu vere lua dekada progresanta fatal e neremediebla, en omna domeni ed en omna landi.

Sendube on darfas regretar la tempo ube en omna Universitati di Europa la kursi facesis Latine, tale ke studento povis, sen esar desorientizata, sequear sucede la lecioni di maestri famoza ek omna landi. Ma sive on lo regretas o ne, ta tempo ne plus existas, e la docado donesas e versimile duros donesar en la linguo nacional o matrala. Ne plu multe kam artifical linguo la Latina sucesos restaurar l'uneso di linguo inter la ciencisti. Ti qui revas lo karezas la kimeros di linguo *universala* por la ciencista mondo, e ne ica kimeron ni persequas nuntempe, ni deklaras lo explicite.

(1 Vid. PICAUVET, *La thèse latine et le doctorat ès-lettres*, ap. *Revue internationale de l'enseignement* (15 mayo 1903). — P. S. Dekreto de 28 julio 1903 jus igis ne-obligata l'uzo di la Latina por la duesma tezo.

On adminime darfas dezirar ke la Latina ridivenez la linguo di la ciencal korespondado e edituri ; on esperas riligar la tradiciono recente ruptita. Pro ke, on dicas, la ciencisti esas obligata savar la Latina por povar lektar la verki dil maestri ek l'antea yarcenti, pro quo li ne profitus ta savo por publiki-gar suafoye en ta linguo lia verki, ed uzar ol en l'oficala raporti dil Akademii, en la ciencala revui, e. c. ? On oblivias ke la ciencisti esas sempre mine obligata savar la Latina, segun ke on foriras del tempo ube la Latina esis l'unik linguo ciencala. La cienci matematikal e naturala progresas tante rapide, ke on povas lernar oli nur en libri evanta de min kam duadek yari, e qui, konseque, esas omni skribita en nacional linguo. On ne plus bezonas referar su al verki dil maestri (di olqui cetero la substanco pasis en la kursi e manulibri), ecepte se on esas historiisto ed erudito. Or to esas kazo tante rara inter la ciencisti, ke ol ne esas egardenda. Esus nek yusta nek saja ke, por posibligar a kelk eruditi lektar LEIBNIZ o NEWTON en la texto originala, on koaktez omna ciencisti uzadar la Latina. Ta eruditi ya povos lernar la Latina (ed anke la Greka), se li bezonas e prizas oli ; la ceteri saciesos da la cienco nuntempala, o, se hazarde li mustas lektar ancieno, li lektos lu en tradukuro. Supozite ke on adoptos linguo artificala, on bezonos nur tradukar a ta linguo omna granda verki klasika por igar li uzebla da la ciencistal publiko di omna landi, ed on ne povas komparar la nombro ne granda e mem tre mikra di ta reliquii (irge quante precoza li esas) a la amaso sempre kreskanta di la nuntempa produkturi. Esus kontrea al komuna raciono subordinar ici ad iti, e sakrifkar la futuro al pasinto.

Ni adjuntez ad ico ke ne existas ula komparo inter la konoco di la Latina suficanta por *lektar* la ciencal verki skribita en ta linguo, ed olta qua esus necesa por *skriptar* o mem konversar Latine. On asertas, ke la popul-kursi Latinala igas en kelka monati kapabla lektar Caesar ; ma quanta yari esus necesa por povar skribar e parolar, ni ne dicos quale Caesar, ma korekte ? On dicas a ni : Pro quo serchar linguo internaciona altra kam ta linguo quan on docas en la skoli sekundara di omna landi, e quan lernis omna homi kulturoza ? Ma ica argumento turnas su kontre olua uzanti : Quale ! yen linguo docata en omna landi, quan omna homi instruktita esas *kredata* savar, e li ne uzas lu en sua internaciona relati ! To venas de ke preske nulu posedas ol sat

bone por uzar olu *praktike*. Pro to on citas quale marvelin al rara nuntempa ciencisti kapabla parolar Latine ; ma ca famoz ecepti nur konfirmas la regulo (2). Fine on devas ne obliviar ke la partisans di la Latina pensas nur a la ciencisti, e neglijas tale la 99/100 di la personi interestoza pri l'uzado di linguo internaciona.

Nam la tota questiono esas questiono praktikala. Irge quala esas la meriti ed avantaji di la Latina (quin ni kontestas nule), ol esas linguo multe tro desfacila e tro longe lernenda. On devas ne tedesar da repetar lo : la elito dil yunaro pasas non yari en lernar la Latina e finas per skribar ol penoze, tre freque helpata da lexiko, e ne sempre korekte. Pro plu forta motivo ol ne esas kapabla parolar olu. Pro to l'imensa majoritato tre balde oblivias omna nocio di ta linguo. Mem ti qui per sua profesiono, entratenas e developas lia konoco di la Latina sentas granda desfacilesa en uzar olu. On savas ke la tezo Latina esas nun konsiderata nur kom ridinda taskacho e tedanta formalajo : e co ne esas misterio por ulu, ke multa kandidati satisfacas olu tradukante od igante tradukar sua laboruro redaktita France. Tale la majoritato dil literatur-doktori esas nekapabla uzar fluante la Latina. Quon dicar pos ico pri la doktori en cienci, yuro-cienco, e medicino ? Ne utilesas dicar ke anatomio, botaniko e farmacio uzas nomenklaturon Latina ; on povas agnoskar *Phœnix dactylifera*, e lektar *Aqua distillata* sur bokalo, sen esar kapabla facar la maxim simpla frazo en la Latina o nur deklinar korekte ta du expresuri (3).

(2) On sencese rakontas kom faktoextra ordinara (e probable unika), ke en la *Medicinal kongreso di Berlin*, Profesori VIRCHOW e BACELLI konversis Latine. On neglijas adjuntar kad lia kolegi komprenis li.

(3) La sequanta anekdoto facis la turo dil jurnalaro en januaro 1902. La famoza VIRCHOW, de Berlin, esinte la viktimo di accidente da tramvoyo, recevis de Prof. BACELLI, ministro dil publik instruktado en Italia telegramo demandanta informi pri ilu, e respondis per la telegramo sequanta :

Caput ossis femoris fractum. Spero consolidationem. Gratias multas.

La jurnalisti qui raportis ta fakto ne faliis klameskar kom konkluzo : « Yen vere olu, la linguo universala ! Ol esas la Latina ! » Se li kelkete reflektabus, li forsan enuncabus a su la sequanta questiono, quan ni havas la nediskreteso direktar ad ili : Quanti inter ta jurnalisti, esabus kapabla skribar korekte ta telegramo tante kurta e semble tante simpla, e povabus skribar Latine sua tota artiklo, inkluzite la rakonto dil accidente da tramveturo ?

Cetere la personi uzanta simila argumenti oblivias ke lo konstitucanta propre linguo, to ne esas lua vortaro, ma lua gramatiko. Pro to ni judikas poke importanta la regnant objeciono segun qua on obligesus richigar la Latin vortaro per multega neologismi, por adaptar olu al bezoni moderna. Ta neologismi povus herisigar la hari sur la kapo dil puristi ; ma oli ne alterus la Latina nek igus ol plu facila. Per quo importas, ke on dicas *notio* o *idea*, *methodus* o *ratio* ; ke on uzas vorti simil a *magazina* e *realigare* (LEIBNIZ), *pulvis pyrius* e *electrica lux*, se on duras mustar deklinar oli e konjugar oli segun la reguli klasika ? La gramatiko esas omno : esas olu qua facas la karaktero di linguo, esas anke olu qua facas la desfacilesado di ta linguo. Ni ne havas la tasko rimemorigar hike la tota gramatiko Latina ; ma forsan esos utila enumerar lua precipua desfacilaji, tante por ti, a qui l'uzado igis li nesentebla, quante por ti, qui ne konocas li. Hike ya esas l'okazono repetar la verso konocata :

Indocti discant, et ament meminisse periti.

La Latina posedas, segun la gramatiko, 5 deklini e 4 konjugi ; ma, kontante omno, ol havas 13 deklini diferanta, di qui singla prizentas 12 dezinenci (paradigmi : *rosa* ; *dominus*, *puer*, *ager*, *templum* ; *auris*, *cubile*, *urbs*, *consul*, *fulgur* ; *manus*, *cornu* ; *dies*) e 5 diferanta konjugi, di qui singla kontenas 75 dezinenci en la voco aktiva e 59 en la pasiva (*lego*, *amo*, *deleo*, *capio*, *audio*). Or esas ofte tre desfacila savar a qua di ca tipi apartenas ula renkontrata vorto, partikulare en la 3ma deklino, ube ne existas regulo generala por dicernar la nomi havanta la genitivo en *-um* de ti havanta ol en *-ium* (1). Ja esas pasable desfacila, ye la vido dil nominativo, savar quala esas la genitivo : *lex* donas *legis*, e *judex* donas *judicis* ; *lux* donas *lucis*, e *conjux*, *conjugis* ; *vox* donas *vocis*, e *nox*, *noctis* ; *pes* donas *pedis*, e *miles*, *militis* ; *lapis* donas *lapidis*, e *sanguis*, *sanguinis* ; *avis* donas *avis*, e *pulvis*, *pulveris* ; *tempus* donas *temporis*, e *opus*, *operis* ; *homo* donas *hominis*, e *sermo*, *sermonis* ; *acer* donas *acris*, e *celer*, *celeris*. On povas mem esar jenata pri savar a qua deklino apartenas vorto ; exemple

(1) La distingo dil nomi *parisilabika e *neparisilabika esas tote nesuficanta e trompiva : *canis*, *juvenis* donas genitivo en *-um* ; *dens*, *fons*, *mons* donas genitivo en *-ium*.

*Parisilabika vorto esas ta di qua la nedireta kazi ne havas plu multa silabi kam la nominativo.

vorto en *-us* povas apartenar al 2ma (*dominus*), al 4ma (*manus*) od al 3ma (*salus, genus*) ; vorto en *-er* povas apartenar al 2ma (*puer, pueri* ; *liber, libri*) od al 3ma, ed en ica ol povas apartenar a paradigmi diferanta (*pater, patrum* ; *mulier, mulierum*) ; vorto en *-es* povas apartenar al 5ma (*dies*) od al 3ma ed ankore al paradigmi diferanta (*moles, molis* ; *seges, segetis* ; *heres, heredis* ; *comes, comitis*). La remedio esas simpla, on dicos ; on nur bezonas serchar la genitivo en la vortaro.

To egalesas dicar ke on sencese mustas foliumar la vortilibro, til ke on lernabos per la praktiko la genitivo di omna nomi quin on uzas. Saine eventas pri la genro, quan la dezinenco, ne nur ne posibligas divinar, ina ofte miskomprenigas : *salus, manus* esas feminala ; *tempus, korpus* esas neutra ; ed inverse, *agricola, nauta* esas maskula, sen parolar pri la vorti Greka origine : *poeta* (mask.), *poema* (neut.), *methodus* (fem.), e c.

La verbi efektigas analog embarasi. Ka verbo en *-io* konjugasas segun *cipio* o segun *audio* ? Ka verbo di qua l'infinitivo esas en *-ere* (2) konjugasas segun *deleo*, segun *lego* o segun *cipio* ? Ankore hike, nur la vortilibro o l'uzado lon docas. Ma la regulozeso di la konjugi esas nur semblanta, pro ke la konjugo di singla verbo dependas de la formo di lua perfekto e di lua supino, quin on anke mustas serchar en la vortilibro o savar memore. Nul analogeso povas guidar : ol povas nur erorigar. Apud *amare* (*amavi, amatum*) on havas : *domare* (domui, domitum) ; apud *delere* (delevi, deletum), on havas : *monere* (monui, monitum) ; apud *audire* (audivi, auditum), on havas : *aperire* (aperui, apertum). Ma precipue la 3ma konjugo prizentas multega formi diversa, inter qui la novico misiras, tale ke on povas dicar ke omna verbi en olu esas nereguloza. En olu trovesas perfektu en *-ui* (alui, colui) od en *-si* (carpsi, dixi) qui ofte alteras la radiko (*posui, misi, lusi*) ; trovesas perfektu qui chanjas la vokalo dil radiko (*ago, egi* ; *cipio, cepi*) od alteras ol plu grave (*frango, fregi* ; *rumpo, rupi* ; *pergo, perrexi*). Altri iteras la radiko, kun o sen altero (*curro, cucurri* ; *cado, cecidi* ; *tango, tetigi* ; *pungo, pupugi*). Existas supini en *-sum* (*cursum, lusum, morsum, visum, versum*). Existas verbi qui indijas perfekto, havas la senco

(2) Ni avertas un foyo por sempre, ke ni ne egardas la silabduro, pro ke ol ne indikesas en la imprim-texti moderna. Ni judikas, quale konvenas, relate la novico.

dil prezento (*memini, odī*) ; verbi nejuste nepersonala (*pœnitet, pudet*) ; existas verbi *deponenta, qui havas la formo pasiva e la signifiko aktiva (*imitari, polliceri, sequi, pati, blandiri*) e la *mi-deponenti*, (*audeo, ausus sum*) (3). E kande on lernis ta omna verbi, restas ankore lernenda la verbi tote nereguloza, komencante de la verbo *sum* (ex. : *lavare, lavi, lautum* ; *cavere, cavi, cautum* ; *sero, sevi, satum* ; *ferre, tuli, latum* ; *velle, ire, fieri*, e c.), qui esas precize le maxim uzata.

Anke la deklinado prizentas multa neregulozaji quin enumerar esus tro longa. Ni saciesas da citar *Jupiter (Jovis), iter, (itineris), vis, bos*, sen parolar pri la nomi Greka origine, pri la nomi *defektiva (nombre o kaze), pri olti qui chanjas la genro (*locus, jocus, caelum*). Ni memorizez anke la neregulozaji en la formaco dil gradi komparala (*bonus, melior, optimus*) (4) la adjektivi qui indijas komparativo e superlativo, o la du ; la komparativi ; la neregulozesos en la formaco dil nomi nombrala (*septemdecim* sequata da *duodeviginti* ; *octavus, nonus*, e c.), ube la centi deklinesas, dum ke la deki esas nevariebla ; la neregulozesos di la deklino dil pronomi personala (*ego, mei, mihi, me*), demonstrativi (*is, ejus ; hic, hujus ; ille, illius*), relativi (*quis, cujus ; uter, utrius*), e c.

Ta multega formi diversa, per qui on mustas charjar sua memorado, kad li adminime havas kom efekto igar neposibla l'ambiguaji ? Tote ne. En l'unesma deklino la nominativo e l'ablativo singulara, la dativo e l'ablativo plurala, la genitivo singulara, la dativo singulara e la nominativo plurala intersimilesas ; en la 2ma, la dativo e l'ablativo plurala intersimilesas ; en la 3ma, la nominativo e l'akuzativo plurala intersimilesas ; la dativo e l'ablativo sempre intersimilesas en la pluralo, ed ofte en la singularo ; anke ofte la nominativo e la genitivo singulara intersimilesas (*avis*), o la nominativo singulara e la nominativo plurala (*moles, nubes*). En la 4ma deklino, la nominativo e la genitivo singulara similesas la nominativo e l'akuzativo plurala ; en la 5ma la nominativi singulara e plurala similesas l'akuzativo plurala. Fine, en omna neutra nomi, la nominativo e l'akuzativo intersimi-

(3) Kompense, existas verbi qui havas formo aktiva e senco pasiva, quale *vapulo (esar batata)*.

(4) Sen kontar la diverseco dil formi reguloza di la superlativo ; *pulcher, pulcherrimus ; vetus, veterrimus*.

lesas (5). L'adjektivi efektigas altr ambiguaji : la nominativo s. f. similesas a la nominativo neutra plurala (*bona*). Ta similesi di formo eventigas, on komprenas lo, multega ambiguaji quin on povas solvar nur per atencoza studio dil kunteksto, quo esas kontrea al quika komprenebleso quan on devas expektar de la L. I. La konfundi maxim frequa esas precize le maxim grava, nome olta dil singularo e dil pluralo : oli esas precize ti quin artifizala linguo respektanta su tre sorgas igar neposibla.

Existas mem mult altra ambiguaji : *mei, tui, nostrum, nostri* esas samtempe genitivi di pronomi personala e formi di posedal pronomi. Multa vorti esas homonimi e donas okaziono a kalemburo : *liber* signifikas *libro* e *libera* (6) ; *motus* signifikas la *movo* e la *kozo movata* ; *malus* signifikas *mala* e *pomo*, quo donas triopla senco en la kazi nedireta ; *populus* signifikas *populo* e *poplo* ; *palus, marsho* e *paliso* ; *os, boko* e *osto* ; *foedus, pakto* e *hororinda* ; *victus, vinkita* e *nutrivi* ; *distantia, disto* e *kozi distanta* ; *latus* signifikas *latero, larja* e *portata*. La multa flexioni dil nomi e dil verbi naskigas altra homonimi : *avi* povas esar la dativo o l'ablativo singulara di *avis* (*ucelo*) o la plural nominativo di *avus* (*avulo*) ; *lateris* esas la genitivo samtempe di *latus* (*latero*) e di *later* (*briko*) ; *canis* povas esar la nom. o gen. sing. di *canis* (*hundo*) o la dat. od abl. pl. di *canus* (*blanka*) (7) ; *securi, securis* posedas duopla senco analoga (*securis* = *hakilo*, *securus* = *en sekureso*). *Amor* signifikas *amo* o *me esas amata*, e *amare* signifikas *amar*, *esez amata*, e... *bitre* (adverbo de *amarus*) ; *vincere* signifikas *vinkar* e *tu esos vinkata* ; *legis* signifikas *di la lego* e *tu lektas* ; *legi, a la lego* e *me lektis* ; *sine* signifikas *sen* e *lasez facar* ; *suis* signifikas : *di la porko* (*sus*), *al sui* (*suus*) e *tu sutas* (*suo*), e c. (8). La perfekto *fulsi* apartenas samtempe a *fulgeo* e a

(5) En la pronomi, la dativo singulara ofte similesas a la nominativo plurala : *alii, toti, soli* ; la nom. f. s. al nom. pl. neutra : *hæc, ea, illa* ; e mem al nom. f. pl. : *quæ*.

(6) Ek quo ica devizo di libristo : *Liber libro*.

(7) Un de nia amiki memoras ankore paleskir dum un horo, en l'okesma klaso, super ta vorti : *canis capillis*, en qui lu ne povis trovar altra senco kam : *la hari di hundo*.

(8) Ni pruntas la plumulto di ta exempli de WILKINS. (*Real Character*, I, iv ; IV, vi), da ilqua ni tre inspiresis en ica *kritiko*. On konocas la logogrifo : **Ne mater suam filifez, malro ; me sutos.**

fulcio ; *luxi* a *luceo* ed a *lugeo* ; la perfekto *crevi* e la supino *cretum* esas komuna a *cerno* ed a *cresco* ; la supino *passum*, a *patior* ed a *pando* ; *victum*, a *vivo* ed a *vinco* : quo donas duopla senco ad omna vorti derivanta de ta formi.

On povas remarkar ke la Latina donas nul moyeno dicernar a qua « kategorio gramatikala » apartenas ula vorto uzata. Existas precipue multa partikuli qui havas la aspekto e la finali dil nomi. Ex. : *protinus*, *penitus*, *versus* (kalemburo : *vers*) ; *supra*, *contra*, *circa* ; *coram* ; *porro*, *retro*, *ultro*, *adeo*, *eo*, *quo* ; *erga*, *ergo* ; *penes* ; *sursum* ; *demum*, *circum* (kalemburo : *cirko*) ; sen parolar pri la adverbi quale *primum*, *tantum*, *multum*, qui esas reale adjektivi neutra (9). L'adverbi derivita finas : uli per *-e* e la ceteri per *-ter*, tale ke on povas ne nur konfundar ici ad iti, e dicar *forte* vice *fortiter*, ma on povas konfundar, l'unismi a substantivi od adjektivi neutra, e la duesmi a nomi en *-er*, quale *accipiter*.

La Latina prizentas anke du grava lakuni : ol havas nek l'artiklo definitiva, nek la pronomo nedefinita *on(u)*. De to rezultas ke on ne savas, kad substantivo esas determinita o nedeterminita (on savas lo nur per la kuntexto, quo ne sempre suficas) ; pro to la modern autori (nome la filozofi) obligesis pruntar la Grek artiklo (10). Pro la manko di *on*, ol obligas a frazoformi komplikita ed ofte nelogikala, exemple, uzar pasive verbi neutra : *Sic itur ad astra = tale on iras al astri*.

En la derivado e kompozado, la konstituciv elementi esas variebla samtempe pri la formo e pri la senco. Pri la formo : nam la prepoziciono *ad* divenas en kompozado *ac*, *af*, *ag*, *al*, *an*, *ap*, *ar*, *at* o *a* ; *in* divenas *il*, *im*, *ir*, e c. Pri la senco : nam la

(9) Olim on distingis la partikuli per signeto (Λ) super la finalo, same kam on indikis la duro dil ambigua dezinenci ; e ta presorgi esis tre utila al komencanti... e mem a la ceteri.

(10) Per la sola fakto ke ol posedas artiklo, la Greka esas linguo multe plu klara e plu filozofiala kam la Latina. On darfas adjuntar ke lua multa participi (omnatempa), *juntita a l'artiklo*, donas ad olu flexebleso e libereso nekonocata da la Latina.

sama partikulo havas ofte en kompozito signifiiki tre diferanta e mem kontrea, quale montras lo la sequant exempli (11) :

Senco pozitiv
od augmentativa :

*infractus, incavus, incurvus ;
perfidelis, perfruor ;
deamo, demiror ;
exclamo, exaggero ;
discupio.*

Senco negiva
o privativa :

*indoctus, improbus ;
perfidus, perversus ;
demens ;
excors, exsanguis ;
diffido.*

La prefixo *re-* signifikas lore la iterio (*re-tego*) e lore la riveno retroe e konseque la privaco (*revelo*).

Tale ula kompozaji Latina havas senco tote kontrea ad olta quan li havas en la vivanta lingui, quo esas fonte de kontre-senci : exemple, *inhumatus* signifikas *ne-enterigita*, e *elevare* signifikas *abasar*. Ma la maxim bel exemplo di konfuzeso esas furnisata dal verbo **immutare** (*chanjar*) e lua derivaji : **immutatus** = *chanjita* e *nechanjita*, **immutabilis** = *chanjebla* e *nechanjebla* (12).

Fine la kompozado augmentas anke la nombro dil homoni-maji : existas du verbi *incido*, qui rispektive derivas de *cado* e de *caedo*, e di qui la senco esas tote diferanta (*falar sur*, *sekar en* ; de quo : *incidento*, *incizo*).

La sintaxo prizentas la sama komplikeso e la sama neregulozeso. L'adjektivi guvernas la genitivo, la dativo, l'akuzativo e l'ablativo. La prepozicioni guvernas l'akuzativo o l'ablativo, o la du, segun la senco (repozio o movo), e ta senco determinas nule la kazo quan guvernas la cetera prepozicioni ; exemple : *apud*, qua uzesas nur kun l'ideo di repozio, guvernas l'akuzativo. La kazi quin guvernas la verbi esas submisat al reguli maxim arbitrala e maxim kapricioza : on dicas : *est patri meo domus*, ma : *haec domus patris mei est*. Dum ke ula verbi guvernas du akuzativi (*doceo pueros grammaticam*), altri, di

(11) Pruntita de WILKINS, *loc. cit.*

(12) Tala anomalaji trovesas en omna lingui. En la Franca, la sufijo *-iser* signifikas generale *igar-* (ex. : *réaliser, égaliser* ; ma *rivaliser* ne signifikas *rendre rival*. Same la prefixo *dé-* o *des-* indikas generale kontreajo (*détromper, dessaler, dessouder*, e c.), ma *dessécher* ne expresas la kontreajo di *sécher* ; ol esus plu juste lua augmentivo.

senco *transitiva*, guvernas la dativo (*noceo, invideo*) (13). Ula komplementi volas la genitivo (*accusatus impietatis, magni facere*) kande li esus indikata plu bone da prepozicio (*pro... od altra*). On uzas la perfekto kun la senco dil prezento (*ne feceris*). L'uzado dil tempi e dil modi esas altraparte submisata a tre komplikita reguli, qui admisas, quale sempre, nekontebla ecepti. Fine la propozicioni infinitiva, ube la subjekto recevas l'akuzativo totsime kam l'atributo o la komplemento direkta, esas fonto de ambiguaĵi o desfacilaĵi (14), ed anke l'ablativi absoluta, quin on povas konfundi a tanta komplementi cirkonstancala, qui recevas anke l'ablativo.

Kad oportas enumerar omna idiotismi sintaxala, dekorita per la nomo « elegantaj, » e la « atraktaĵi » qui disimulas la rolo e la vera senco di la pronomi relativa? Kad oportas citar la komplikaj di la stilo nedirekta? Ni saciesas, finante, per memorigar ke, pro l'ordino tote arbitral e fantazia la ube la Latina lokizas la vorti, la frazi dil klasik autori esas tro frekve logogrifi o ludi di pacienteso. Aludante ta libereso di vortordino, qua impozas logikal analizo severa, Sioro DIELS deklaras ke la studio di la Latina valoras kurso pri logiko. Ma, konsiderante omna kontrelogikaj di la Latina gramatiko e sintaxo, ni permesos a ni facar restrikti pri ta judiko, ed opinionar ke lingvo reguloza e simpla quale es la maxim perfekta del artifikala lingui, esus plu bona skolo di logiko. Omnasupoze, la L. I. ne bezonas uzesar kom « intelektala gimnastiko » (15), ed on povos, por ta rolo, konservar apude la studio di la Latina, por ti qui havos la tempo donar su ad olu. Por la ceteri, la studio di L. I. artifikala esos bonega exerceo spiritala, per la konstanta kontrasto di la logikal konstrukturi di ta lingvo kun la kontrelogikaj e l'idiotismi di la lingvo nacionala; e tale ol facos a li, konservite omna proporcioni, la sama servo intelektala kam la studio dil lingui mortinta o stranjera facas ad elito privilejiera.

(13) Anomalajo qua pasis en nia lingui moderna (Videz p. 314, noto 3).

(14) On savas ke li esis precoza moyeno por l'antiqua orakli, di qui la nefaliiveso ofte konsistis en lia ambiguesi. Kp. STANLEY YEVONS, *Elementary Lessons in Logic*, 5^a Edi., p. 172. La sam aŭtoro indikas simil ambiguaĵi en l'Angla; exemple: « The Duke yet lives that Henry shall depose » (*Shakespeare, Henry VI*).

(15) Expresuro dil Sioro VALDARNINI, *loc. cit.* (p. 526, noto 1).

Ni mencionez lasta desfacilajo, olta di la pronunco dil Latina, qua tre diferas de lando ad altra. Ta desfacilajo semblas esar la sama en linguo artificala ; reale, ol esas multe plu granda en la Latina, pro ke singla popolo kustumeskis pronuncar olu quale sua linguon nacionala : omna probo por reformar ta pronunco ed igar ol uniforma en la diversa landi kolizionus kun oldeskinta rutino, kun tradiciono centyaroza e sakrosanta : on probez nur, exemple, pronuncar le *u* Italian-mode en skolo od en kirko Franca, ed on havos rido-suceso (16).

Ula partisans di la Latina, agnoskante omna desfacilaji dil Latino klasika, propozas saciesar per la Latino dil mezepoko (skolastika ed ekleziala), qua posedas plu granda flexebleso e libereso kam la Latino klasika, e di qua la vortaro esas ulrelate plu richa e plu moderna (17). Li admisus, kun la skolastiki, un artiklo definitiva, la uzo di *quod* (*ke*) vice la propoziciono infinitiva, e kelk altra « modernaji » analoga. Ma la Latina ne igesus senteble plu facila ; to esus reguli diferanta de olti dil klasika gramatiko, ma nek min multa, nek min komplikita.

Altri avancas plu fore : li admisas la libereso pri la solecismo, barbarismo e neologismo, adminime « por la popolo, » la literaturisti durante uzar inter su la Latina klasika. Tale on obtenus serio de « gradizuri » di la Latina, por la uzo dil diversa klasi de personi qui bezonas L. I. : ciencisti, injeniori, industriisti, komercisti, voyajeri e c. : ed on admisas ke la lasta di ta gradizuri havus la simpleso e la facileso di Esperanto, exemple. Tala solvo ne esas solvuro. Unesme, quon ni volas, to ne esas serio de lingui internaciona, ma L. I. unika e komuna ad omna kazi quale ad omna landi. Quale ciencisto povus interkomprenar kun la butikisti di lando stranjera, se li parolus Latino tote diferanta ? Pluse, es facila dekretar la libereso dil barbarismo, ma es plu desfacila previdar

(16) Ni memorigez pluse ke on ne ja sucesis modifkar, en nia licei, la pronunco Erasm-ala di la Greka, qua es tote simple barbar e ridinda.

(17) Un triimo adminime dil vorti uzita da Santa Thomas de Aquino esas stranjera al Latina klasika. « Mem per Francigar ta omna vorti Latina nekonotata da Cicero, nia linguo (F.) aquiris la povi expresar l'idei abstraktala e divenar tale la rivalo dil Greka » (F. PICAVET, ap. *Revue Internationale de l'Enseignement*, t. XLX, p. 427, 15^a di mayo 1903).

ube ta libereso haltus. Se Latinistacho fantazios deklinar *corpus* segun *dominus*, e konjugar *loqui* segun *amare*, ne nur lu vundos kruele la oreli dil puristo, ma lu tre riskos ne komprenesar da ica, e mem plu multe ne komprenar lu. To esus ne nur l'anarkio, ma la kakofonio perfekta. Se on volas « gradizar » la Latina, adminime oportas agar lo interkonsente e segun ula reguli general e fixa. (18).

Fine, ula partisans di la Latina, cedante ad omna preirinta motivi, ed agnoskante la neposibleso praktikala adoptigar tal quala, sive la Latina klasika, sive la Latina dil mezepoko, admisas la neceseso richigar la vortaro e simpligar la gramatiko e la sintaxo. Pri la vortaro on sendube povas richigar ol, latinigante omna vorti internaciona, quale *posto*, *tabako*, *kafeo*, *bufeto*, *sporto*, e c. Ma ne esas facila simpligar la gramatiko, nam la minima reformo implikas profunda modifiki di qui la konsekuensi esas neprevidebla. Pro to, pri ca punto, la partisans di la Latina es pasable avara relate preciz indiki. Uli propozas regulozigar la konjugo, exemple, finar uniforme la futuro per *-bo* : *amabo*, *monebo*, **legebo**, **audibo**, (19). Yen la pordo apertita al barbarismi. Ma quale ti, qui lernabos ta nova konjugo, povos komprenar la klasika formi *legam*, *audiam* ? Li do mustos lernar anke l'anciena konjugo ? To esas duopligrar lia peno, sub la pretexto alejar olu. Altri propozas supresar la pasivo e la verbi deponenta. To signifikas, kredeble, ke on formacus la pasivo per la verbo *sum*, ed on konjugus la verbi deponenta quale verbi aktiva : **imitare**, **loquere** esus infinitivi e ne plus imperativi ; **imitatus sum** signifikus : *me esas imitata*, e **loqui** : *me parolis*. Tamen,

(18) Ni imaginez geometro, poke familiara kun la Latina, qua mustus tradukar la vorto F. *diamètre*. Lu povos hezitar inter quar formi posibla : *diametrus*, *diameter*, *diametra*, *diametrum*. Lu havas do 3 chanci ek 4 por ne uzar la sola formo korekta : *diametrus*. Pose lu mustos questionar su qua esas la genro di ta vorto, e lu konjektos la maskulala, segun la dezinenco ; en quo lu eroros itere, nam *diametrus* esas feminala (por explikar lo a su, oportas retroirar al Greka, quan ni supozas nesavata da nia geometro). Kompense, *geometro* tradukesos per *geometra*, qua esas maskula. Ta omna eroro-chanci esus supresata en artificial linguo ube on bezonus okupar su nek pri la genro, nek pri la dezinenco.

(19) DELACOUR. *Le Latin langue universelle* p. 9 (Bruxelles, 1894).

quale la adepti di ta nova Latina povus dechifrar texto di Latina klasika ? Li probable facus en olu multa kontresenci.

Altri, mem plu sentima, deklaras ke la Latina, por divenar linguo internaciona, mustas subisar kompleta ri-fuzo. Yen, exemple, la « esencal modifiki » qui semblas ne-kareebila a Sioro Paul REGNAUD, profesoro pri Sanskrita e komparanta gramatiko en l'Universitato di Lyon :

« 1^e Supreso di la deklino (20) e di la marki generala ube li esas neutila :

« 2^e Konjugo reduktita al formi strikte suficanta (21) ;

« 3^e Substituco, precipue per prepozicioni, di la sintaxo analizala e logikala dil moderna linguo a la sintezal konstrukto di Latina klasika ;

« 4^e Redukto a l'uniformeso dil sufixi atribuita a l'expreso dil sama funcioni gramatikala (22) ;

« 5^e Apliko dil ortografio fonetikala (23) ;

« 6^e Admisio dil neologismi necesa, donante a li formo adaptita a la spirito dil sistemo. »

Yen certe plano logikal e sistemala, qua lasas tre fore dop su la timida propozi di reformi surfacal e partala di Latina klasika. Ma, on darfas questionar su kad la linguo quan on tale obtenus esus ankore la Latina. Ol diferus de ol, ne nur quale la Greka moderna diferas del anciena, ma quale linguo romanal moderna diferas de la Latina klasika. Cetere to esas l'opiniono di Sioro Michel BRÉAL : « Me tentesas kredar ke ta

(20) Ula linguo artificala eskartas mine de la Latino, nam li konservas la deklino, adminime l'akuzativo.

(21) Quanta esas lia nombro ? L'exemplo di *Esperanto* pravas ke 12 flexioni esas strikte suficanta. (Ido adjuntis la tre utila *-ir* e *-or*.) Or pri ta punto ol havas la aprobo di Sioro REGNAUD : *Les conditions d'établissement d'une langue internationale, à propos de l'Esperanto* ; diskurso facita en la kunsido di riaperto di l'Universitato di Lyon, 4^a novembro 1901, p. 31 (Paris, Le Soudier, 1901).

(22) Ta reformo esas tante radikala ke ol ne mem esas realigita en omna linguo artificala.

(23) Ta kondiciono esas ambigua : kad on igos l'ortografio konform al pronunco ? Ma lore, a qua pronunco ? Od on igos la pronunco konform a l'ortografio ? Omnamaniere to semblas esar la kondamno di *ph*, *th*, *ch*, e mem di *c* sisanta e *sh*-atra.

Latinajo, saturita per moderna termini od anciena vorti kun nova signifiki, e flexita a sintaxo plu analizala, ne tardeskus similesar multe a Francajo (24).

Ni parolez totklare : to esus *romanal linguo artificala*, analoga al diversa projeti di *neo-latina* quin ni studiis en la III^a Dividuro (25).

Tale, kande la partisans di la Latina volas ekirar la nepreciza generalaji e la facil argumenti komuna, ed egardar la kondicioni *praktikala* di linguo internaciona, li necese abutas a l'ideo di *linguo artificala* havanta kom bazo la Latina vortaro : e, fakte, lia omna argumenti pruvas admaxime ke konvenas prenar de la Latina e del Greka la nomenklaturu ciencal e teknikala, pro ke ol esas la maxim internaciona. E pluse, li admisas la neceseso adjuntar al Latina vortaro la vorti internaciona, mem stranjer al Latin e Grek lingui. Lia linguo konseque ne diferus senteble de la lingui *a posteriori* fondita sur la principo dil internacioneso.

(24) *Revue de Paris*, 15^a di julio 1901, p. 233.

(25) Ica interpreto esas konfirmata dal sequanta aserto di Sioro REGNAUD : « L'interveno di la Latina devas esar restriktata ad furnisar radiki a qui adjuntosos sufixi di formo *fixigenda*.

NEUTRAL REFORMITA

Ol esis prezentata da Sioro ROSENBERGER, en manuskripto, a la Komitato di la *Delegitaro* (1); ol esis tre serioze examenata e diskutata, e..., forjetata kun la cetera projekti. Ni ne bezonas do rifacar hike la kritiko di ca projekto: ol admisas duopla literi, e mem atribuas altra sono ad *s* kam a *ss*; ol donas du diversa soni a *c* e *g*: ol admisas *c* e *qu* (ne *q*, quale Ido) kom equivalanta a *k*, e skribas exemple: *copequi*; kad ica ortografio esas plu « praktikala » kam: *kopeki*? Ol uzas derivaji quale *apprensibl*, *comprendibl*, *acquisibl*, qui ne venas reguloze de *apprender*, *comprender*, *acquirer*. Do ol esas nur « linguo Romanala, » ed ol esas facila nur por ti qui savas la Latina o linguo Romanala. Co suficas por monstrar ke ol esas nek « praktikala » nek vere internaciona. Cetere, la devo di omna amiki di la L. I. esas aceptar la *Linguo di la Delegitaro*, mem pro l'unika motivo di l'uneso necesa, e ne dispersar su nek lasar su atraktesar da irg altra projekto semblanta seduktiva por kelki (2). (*Progreso* V, 120).

(1) « Tout en rendant hommage à ce savant et consciencieux travail, le Comité a trouvé qu'il ne faisait que rendre la langue plus complexe et plus irrégulière. » (*Compte-rendu des travaux*, p. 12.)

(2) *Progress* (4^a yaro, n° 1, januaro 1912), dicis: « Otr institucion (remarkez ta pluralo per *-i*) cherche diligente formi le plu convenabl pro lingue universal. Ist labor pote durar ancor longue. » (Remarkez l'adverbo per *-e*: *diligente*, *longue*). Ica frazo ne povas aplikesar a l'*Uniono*: ol ne « serchas » la maxim bona linguo: ol esas certa *trovir* ol: ol opinionas, ke on ne plus bezonas *serchar* ol en sempre nova projekti, ma nur perfektigar ol progresive sur la nuna bazo e segun la nuna principi di Ido. « Ta laboro povos durar ankore longe », forsan; ma ol esas plu fruktoza kam la vana *serchado* di nova gramatikala sistemi, per qua multa mondo-linguisti perdas sua tempo, regretinde.

Ni memorigas ke *Idiom Neutral* primitiva esis tre aparte e sorgoze examenata en du kunsidi e ke Sioro MONSEUR, profesoro pri linguistiko en la libera Universitato di Brussel, judikabis ol kom « tipo plu moderna e plu perfektigita (kam Esperanto), ma ne ja perfekta ».

ABSOLUTA NEUTRESO

Existas tamen personi qui ne agnoskas la yusteso e la senpartiseso di ta procedo (1), qui ne rezignas a la prepondero neevitebla, justifikita di la Romanal radiki. Ta personi, fortu-noze pasable rara, esas precipue *Volapukisti* Germana. Kom Volapukisti li obstinas demandar *un* linguo por la tota homaro, e postular ke ol esez neutra, ne nur inter l'Europani, ma inter omna populi di la tero ; tale ke, por ne ofensar e lezar la Chiniani e la Japoniani, mem la Malagashi e la Kafri, l'Euro-pani devus renuncar l'imensa avantajo quan prokuras ad li la posedo di vorti internaciona. Kom Germani, li deklaras ke la German raso ne aceptos linguo majoritate Romanala. On darfas responder a li ke la Slavi havus motivi mem plu bona por refuzar l'acepto di linguo Romano-Germana, ube la Slav elemento havos nula o preske nula plaso (2) ; e tamen tala lingui havas Rusi kom autori, propageri ed adepti, same kam multa lingui nov-latina havas kom autori, ne Franci od Italiani, ma Angli e mem Germani.

La sam personi alegas altra argumento, deduktita de la milito quan on facis en Germania a la « stranjera vorti, » qui esas precize la vorti internaciona. Iti asertas ke ta vorti proskriptita riskus, per helpo di la L. I. rienirar la linguo Germana ed alterar lua pureso. La Romanal populi darfus tote egale repulsar omna mixo di Germana radiki, qui riskus infiltrar su en lia lingui nacionala. La du pretendi totsame justifikesas l'una kam l'altra, o plu vere oli es nejustifikebla (3)

(1) Videz l'expozuro antea pri « La elemento Latina en la L. I. ».

(2) Importas remarkar ke, se la elementi specifike Slava povas okupar preske nula loko en L. I. pro lia manko di internacioneso, la Slava populi ne esos pro to ekskluzata de la konstrukto di la L. I. nek privacata de lua avantaji ; nam la Slava lingui kontenas multega stranjera vorti (sive Romanala, sive Germanala), quin li helpos adoptigar, per l'efiko di l'internacioneso supera quan li donas a li. (Vid. p. 347, noto 1.)

(3) Komprenite, ni rezonas segun hipotezo, nam la duesma pretendo nulgrade semblas posibla. La Franci kredas su nule deshonorizita pro parolar pri *tramway* o *thaiweg*. Mem uli afektacas uzar neoportune la Angla vorti relatanta la *sport* (o) o la *turf* (o), kur-prato.

egalgrade. Olta dil Germani equivalas postular ke la L. I. esez Germana ekskluzive ; pro quo ne demandar quik ke ol esez pure e simple la Germana ? Mem plue : to es postular ke la L. I. esez mem plu Germana kam la Germana ipsa, nam on ne ja sucesis e probable sucesos nultempe ekspulsar de olu omna vorti stranjera (4). Certe ni ne havas la tasko judikar, pri l'interesto nacional Germana, la milito facita al stranjera vorti. La Germani ya esas libera ekspulsar de lia linguo, se li volas e povos lo, omna vorti stranjera, qui su infiltris en olu (5), riskante igar ol min komprenebla e plu desfacile lernebla. Ma li ne havas la yuro facar ek ta postulo *nacionala* pretendo *internaciona*, e proskriptar de la linguo universala la vorti nacionala qui esas la komuna patrimonio di la cetera nazioni. Ti ek li qui manifestas ta ekskluzemeso pleas la rolo poke jeneroza di la hundo dil gardenisto ; ne volante o ne povante uzar la vorti internaciona en sua linguo, li pretendas interdiktar olia uzo a la ceteri (6). Ta pretendo esas evidente nesustenebla, e por indulgar lia ofensebleso nacionala, on ne queros linguo vere *neutra* che la habitanti dil planeto Mars. La linguo internaciona necese esos « Europana, » pro ke ol devas esar l'expresilo e la vehilo di la civilizeso Europana, e pro ke, kande ol adoptesos da tota Europa, ol adoptesos dal tota mondo (7). (*Histoire de la langue universelle* par L. COUTURAT et L. LEAU, p. 510. Trad. L. B.)

(4) Por montrar quante la Germana esas impregnita per stranjera vorti, suficas memorigar la vorti *interessant*, *kuriöes*, *konstruieren*, tre freque uzata en la libri : e la vorti *garderobe*, *en gros et en détail*, quin on lektas omnaloke sur la butiki. Ni lektis sur afisho komercala, en meza Germania : « *Coulante Bedingungen ; volle Garantie* », Komp. p. 343-344.

(5) Comencante de la vorto *Pissoir*, quan on vidas multaloke skribita che li, e qua ne esas Francajo... akademiala.

(6) *American Philosophical Society* remarkigis, en sua raporto de 1887, ke la Germana shovineso, proskriptanta la Greko-latina vorti di la cienci e medicino, iris inverse de l'internacioneso dil vortaro ciencala, ed ol adjuntis : « No effort at a uniform international scientific terminology can be successful, if the learned in each nation be governed by national prepossessions. » (Nul esforcio por uniform internaciona terminaro ciencala povos sucesar, se la lernata en singla naciono direktesas da nacional prejudiki.)

(7) Ka ni bezonas memorigar ke, kande ni parolas pri Europa, ni inkluzas en olu omna populi di civilizeso Europana, e konseque l'Amerikani.

Cetere, ta exkluzemeso netransaktema esas ago di Germani poke instruktita e blindigata da nacional prejudiki. (8) Tote kontraste, la ciencisti Germana agnoskas to omna quon la linguo e literaturo Germana debas a la linguo e literaturo Latina ; li proklamas ke la civilizeso Germana esas filio di la civilizeso Romana, e li ne indijas historial argumenti por sustenar lia opiniono : ka la German imperio ne esas la sucedanto dil Sant imperio romano-germana, di qua la suvereni iris kronizigar su en Roma e konsideris su kom la heredinti dil roman imperiestri Ocidentala (9). Ta ciencisti di qui la patrioteso es tam intensa kam olta dil Volapukisti aludita, ma lumizata dal historio e dal filologio, tante poke inklina proskriptar de la L. I. l'elementi romana, ke li kontree rekomendas la Latina kom (ciencala) linguo universalala. Altraparte on vidis ke multa autori di *nov-latina* lingui artificala esas Germana. Ta omna fakti semblas indikar ke la prejudiki desfavoroza a la Latin elemento ne existas che kelka individui, e ke Germania ciencista havas nul prerezolvo kontre linguo universalala majoritate (e mem exkluzive) romana. Omnakaze, inter la Germani partisini di la linguo universalala, trovesas tam multi, se ne plu multi, por demandar idioma romanala kam por demandar l'exkluzo di la romanal elementi. On povas esperar ke lia opinioni fine konciliesos e neutrigesos, e ke idioma romano-germana satisfacos e konkordigos li, same kam la cetera concernati (10).

(8) To skribesis en 1907 e mem plu frue.

(9) Vid. en la final chapitro : *La lingui mortinta*, la idei enuncita pri ca temo da Prof. DIELS, dil Akademio di Berlin.

(10) Tre semblas ke Ido realigis ta predico, se ni konsideras la yari pasinta (20) depos ke co esas skribita.

INTERNACIONESO E REGULOZESO

On anke povus klasifikar la lingui *a posteriori* segun lia grado di « aposterioreso », to esas segun quante li proxi meskas al lingui naturala, sive en la gramatiko, sive en la vortifado. Pri la vortifado, on povas reduktar li a du tipi l'una adoptas *radiki* internaciona, e formacas per oli autonoma ed originala derivaji e kompozaji en maniero tote reguloza (ex.: *Esperanto*); l'altra adoptas la *vorti* internaciona tote formacita, tal quala li existas en la natural lingui, sen suciar ka li esas regulale facita (ex.: *Mundolingue*). Inter ta du tipi skalatre dispozesas la sistemi qui serchas transakto inter la du metodi (ex.: *Idiom Neutral*, kun lua vorti Mac-kensen-ala). Omno konsiderita, quankam ca omna sistem serchadas l'internacioneso dil elementi lexikologia, disputas kontre l'antinomio dil *internacioneso* e dil *regulozeso* (1). Ni opinionas ke on devas ne tro pulsar al extremajo la principio dil internacioneso; linguo absolute *a posteriori* povus esa nur linguo naturala, o hibrida mixuro ek lingui naturala sen uneso e sen regulozeso (2). On mustas, frue o tarde sakrifikar l'internacioneso a la regulozeso, od obtenar linguo tam nereguloza e tam komplikita kam nia lingui, e konseque tam desfacile lernebla. Or l'esencal qualeso di la L. I. esas la facil aquirebleso; nam ica ya sekurigis olua adopteso *praktikala* ed olua universal difuzeso. Se la L. I. devas esar tam desfacila kam linguo naturala, sempre on preferos ad olu linguo vivanta. Ya por igar ol tam-facila kam posible on devas pruntar lua materiario de la lingui Europana; la principio di internacioneso konseque subordinesas a la facileso, e devas cedar avan ta suprega kondiciono: or ica postulas absoluta regulozeso, ne nur en la gramatiko, ma en la vortifado (3). Ta regulozeso prizentas altra avantajo, la sekundesado; nam ol posibligas a la L. I. krear omna vorti quin on povas bezonar, vice pruntar li sklavatre de la lingui naturala (qui povas indijar li); per to, ol igas la L. I. relative nedependanta

(1) Videz la diskuti dil *Linguist* (Chap. XXIII).

(2) Videz, exemple, l'*Anglo-Franca*.

(3) Ni memorizez ke to esis l'opiniono di GRIMM (p. 122).

de ici, e donas ad ol ulmezure la karakteri ed avantaji di linguo *vivanta* (4).

Pri la gramatiko, omni agnoskas ke super omno ol devas esar reguloza. Ula autori tamen volas aplikar ad olu, la principio di internacioneso, e serchas flexioni internaciona. To esas sercho qua semblas a ni esar vana. L'Europana gramatiki havas komuna preske nur la kadri teoriala o kategorii, e ne la vortal *formi* per qui la kategorii tradukesas praktike (5). On ne darfas konseque parolar pri morfologio komuna a l'European linguï (6); on devas, pruntante de li segunpove l'elementi gramatikala, regulozigar la formo e l'uzado di oli. Same, pri la sintaxo, qua tante varias de un linguo ad altra (7), on devas inspiresar da la logiko tre prefere kam dal imito di la linguï naturala, qui semblas pri ta punto rivalesar per anomalaji e stranjaji. Unvorte, en la domeno gramatikala, logiko devas dominacar historio o filologio, e l'*apriori* preponderar l'*aposteriori*. Definitive, nia konkluzo esos olta di S^o RENOUVIER: la linguo internaciona esos empirikala per sua vortaro, e filozofiala (t. e. racionala) per sua gramatiko (8).

Trad. L. B.

(*Histoire de la Langue universelle*
par L. COUTURAT et L. LEAU, p. 512.)

(4) Generale on ne remarkis sat multe ta imensa avantajo. (L. B.)

(5) Por donar exempli, li omna havas pluralo por la substantivo, ma li indikas ol diverse (e mem un sola lingo havas plura marki por la pluralo). Li omna havas proxime la sama tempi e precipua modi por la verbo, ma li formacas li, ne nur per flexioni diferanta, ma per procedi diferanta (ex.: la futuro, quan uli formacas per helpo-verbo, e la ceteri per flexiono), pluse li uzas li diverse.

(6) Pro to la homi qui serchas internaciona gramatiko abutas fakte, admaxime a gramatiko *inter-romana*, quale ni vidis lo, ye l'okazono dil *Linguist* (p. 473).

(7) Komparez, exemple, l'uzo dil indikativo e dil subjuntivo en la Franca e la Germana: ica uzas l'indikativo pos « *Por ke* », e la subjuntivo pos « *On dicas ke* ».

(8) T. e. ke la gramatiko devas esar fondita sur la analizo logikala dil pensado, e la vortaro pruntita de la *vivanta linguï* (per internaciona radiki).

Pri la relati di la logiko e di la linguistiko en la problemo di la L. I.

Ni indikos nur la precipua idei ; nia lektanti imaginos facile la developo. Segun la linguistikala studii, la lingui evolucionas de la konkreta ad l'abstraktita, e konseque de la kompleksa ad la simpla. Li tendencas reduktar la gramatikala formi a la minimo necesa ; or tala esas la skopo di la logiko en l'analizo di la lingui, ed en la konstrukto di la L. I. E ta konkordo ne esas astonanta, nam la logiko efikas, latente e nekoncie, por direktar l'evoluciono di nia lingui : la homala spirito serchas sempre l'expresuro justa por sua nocioni, e fabrikas ol ek irga elemento, segun la bezoni. La fundamenta logikal regulo esas la *principo di unasesceso* : exemple, on devas expresar nur unföye la persono di la verbal subjekto ; en l'antiqua lingui, ol expreesis per flexioni ; en la moderna lingui, ol expreesas per pronomi, konseque la flexioni tendencas e mustas desaparar, kom neutila e pleonasma. La sama principo devas regnar en la derivado, malgre la senombra exempli kontrea di omna « naturala » lingui. Ton ne komprenas ti qui propozas adaptar krude ed integre, por la L. I., la tota vortaro di linguo naturala, ex. di la Latina. Nam la derivado di ta linguo esas tote nereguloza : singla sufijo havas plura sencì, e singla relato expreesas per plura sufixi ; do on devas lernar *singla* derivajo *aparte*, quale nedependanta vorto : pro quo *bon-itas* e *sol-itudo*, e ne *sol-itas* e *bon-itudo* ? Pluse, on nultempe povas spontane formacar nova derivajo, nam on ne savas, qua sufixon (inter pluri) on devas uzar. Do tala linguo (irge quante richa ol semblas esar) esus reale povra e mortinta, ol ne esus autonoma e sekunda, quale esas Ido. Fine, la Latina indijas vorti e mem radiki por multa moderna e tre importanta koncepti, exemple por la nociono di *responso*. Se on imitus sklave nia lingui, on kopius lia idiotismi (ex. on dicus *respond-ebla*, quale Esperanto). La L. I. ne devas tendencar a maxima *naturaleso* posibla ; to ne esas lua principo ; to esas mem kontrea a lua principo. Nur artificala e racionala linguo povas furnisar justa expresuro, per adopto di specala radiki e di reguloza derivado. Do la logiko devas direktar la fabrikado di la L. I. : la linguistiko

esas precoza guidanto e helpanto, ma ne darfas impozar a la L. I. la mala exempli di nia lingui. Lua rolo esas konstatar la fakti, sen judikar oli. Nur la logiko povas judikar to, quo esas bona o mala por la L. I., t. e. konforma o kontrea a la skopo, a l'Idealo di la linguo. (*Prog.* IV, 430, rezumo di artiklo kompozit e sendita da S^o COUTURAT a la Kongreso di filozofio en Bologna, aprilo 1911.)

LINGUALA DOMINACO E L'ANGLA

Prof. GUÉRARD en *The Popular Science Monthly* examenis la questiono di *L'Angla kom Linguo internaciona* ed expresis l'idei sequanta : Certe l'Angla esas un de la tri o quar mondala lingui ; ma on ne povas esperar, ke ol atingos l'universaleso olim atingita da la Greka, la Latina o la Franca. Tala universaleso atingesas, sive per politikala dominaco, sive per naturala developo, sive per internaciona konsento. Or l'Angla posedas nula de ta kondicioni ; existas altra nazioni ed altra lingui egale civilizita. Mem la politikala dominaco ne suficas por impozar l'uneso di linguo : la Greka permanis kom linguo universala apud la Latina en la duimo di la Roman imperio. On devas do renuncar omna shovinista revii di linguala dominaco. (*Progreso* V, 50.)

UNIFORMESO.

« Ta uniformeso (di la L. I.) nule esas kontrea a la spirito di la naturala lingui, se vere, quale asertas prof. MEILLET, una de la legi di lia evoluciono esas la *principo di regulozeso* : « Singla gramatikala funciono tendencas expresar da formo unika e sempre sama. » Nam ico esas nur altra formulo di la *principo di unasenceso*, qua esas la suprega regulo di Ido : « Singla ideo devas havar ula expresuro, ed unika. » La L. I. do nur realigas la logikal idealo di la homala linguaro, kun perfekteso tante plu granda, ke ol esas libera de la yugo di l'uzado, di la tradicioni, e ke ol povas anticipar evoluciono, quan multa naturala kauzi trublas, tardigas e kontreagas.

(*Prog.* V. 52.)

KONSILO PRI STILO.

« Ne trouvez la abstraktita nomi, t. e. la substantivi derivita de verbi (ofte li esas nur infinitivi substantivigita) ed esforcez remplasigar li per verbi (sub personala formo) ; tale vu igos la frazi multe plu klara, lejera e vivoza ; e mem ofte to esas absolute necesa por formacar frazi generale komprenebla. »

Prof. JESPERSEN montris, ke la manko di verbo, en nia moderna lingui, esas pasable frequa ; lore ol produktas impreso di hasto, lore impreso di kalmeso e quaze eterneso ; ol esas kustumala en la proverbi, qui expresas (o pretendas expresar) eterna veraji, e qui anke tendencas a la lakonikeso. On ne darfas asertar (quale ula filologi) ke la manko di verbo esas « barbara » o « primitiva » karaktero. Tote kontree, ula lingui tendencas remplasigar la verbi per nomi, pro trouzo dil abstraktaji e di la « filozofiatra » stilo. To eventas exemple en Sanskrita, ed anke... en moderna Germana.

(Prog. V. 79.)

